

2022

ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Проф. Д-р Борче Треновски

UNDP North Macedonia

3/5/2022

СОДРЖИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	2
1. ВОВЕД - КОНТЕКСТ, СТРАТЕШКО ОПКРУЖУВАЊЕ, ПРЕДИЗВИЦИ	4
2. ПРЕГЛЕД НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА СТРУКТУРА И КЛУЧНИТЕ ЧИНИТЕЛИ	6
2.1. Преглед на релевантни стратегии, (повеќе) годишни програми и планови и други документи од тематската област	6
2.2. Мапирање на клучните чинители во рамките на тематската област	11
2.3. Утврдување на недостатоци во усогласеност во целите на секторската политика	13
3. ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ И ИНДИКАТОРИ	16
3.1. Дефиниција (разработка) на основните индикатори и податоци	16
3.2. Утврдување на изворите (институции, бази на податоци, документи) на податоци, индикатори и информации	20
3.3. Идентификација на потенцијални недостатоци на индикаторите/податоците	22
4. РЕЗИМЕ НА ИНПУТИ ВО ПРОЦЕСОТ НА КОНСУЛТАЦИИ СО РЕЛЕВАНТНИ ЧИНИТЕЛИ/ИНСТИТУЦИИ	23
5. МЕЃУТЕМАТСКИ ПРАШАЊА (СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА; ДОБРО ВЛАДЕЕЊЕ; УПРАВУВАЊЕ СО РИЗИК ОД КАТАСТРОФИ И ОТПОРНОСТ; ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И ИНОВАЦИИ; РОДОВА ПЕРСПЕКТИВА; ЧОВЕКОВИ ПРАВА)	26
6. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА ВО ВРСКА СО ПРОЦЕСИТЕ НА НРС	35
АНЕКС	38
A1. СПИСОК НА КЛУЧНИ ЗАСЕГНАТИ СТРАНИ	38
A2. СПИСОК (АНАЛИЗА) НА КЛУЧНИ ИНДИКАТОРИ / ПОДАТОЦИ	39
A3. СПИСОК НА РЕЛЕВАНТНИ СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ	58
A4. ПРЕГЛЕД НА ИНПУТИ ОД ПРОЦЕСОТ НА КОНСУЛТАЦИИ СО РЕЛЕВАНТНИ ЧИНИТЕЛИ/ИНСТИТУЦИИ ПО РЕГИОНИ	59

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Економскиот развој има за цел на сите граѓани да им обезбеди зголемување на благосостојбата и животниот стандард, преку оптимално искористување на природните, економските, човечките потенцијали кои ќе овозможат раст базиран на знаење, зголемено производство, вработеност, со истовремено почитување на потребите на идните генерации. Економскиот развој е клучна алка која придонесува кон поголема продуктивност, вработеност, квантитативни/квалитативни структурни и технолошки промени како и одржливо зголемување на животниот стандард и благосостојбата на сите индивидуи во земјата.

Во нашата земја постојат поголем број на фактори кои ги намалуваат можностите за подинамичен развој, како ниската продуктивност, неповолните демографски трендови, слаба искористеност на иновативниот капацитет, загадувањето на животната средина, ниското ниво на ефикасност на државата во унапредување на развојот, бавниот напредок во ЕУ интеграциите итн. Лимитирачките фактори поставуваат одредени предизвици кои треба да се земат предвид при конципирањето на стратегијата за развој. Зголемувањето на продуктивноста на работната сила и потенцијалот за раст треба да бидат клучни приоритети, клучни цели во креирање на политиките за развој. Економскиот прогрес не може да се забрза без да се подигне нивото на продуктивност на работната сила. Слабата продуктивност е поврзана со многубројни фактори: вложувања во човечки капитал, иновативниот капацитет, квалитетот на образованието, демографските промени, неефикасноста на институциите, недовербата во институциите, нивото на технолошка развиеност, недоволно високо ниво на дигитализација. Демографските промени имаат значаен импакт врз развојот на општеството и квалитетот на живот во иднина. Учениците од нашите училишта редовно остваруваат слаби резултати меѓународните PISA тестови, а дополнително земјата сеуште има ниска стапка на писменост. Во поглед на формирањето на соодветни кадри, сеуште има дискрепанци помеѓу побарувачката и понудата за различни занимања и профили на пазарот на труд. Во поглед на институциите, иако се преземени мерки и забележан е напредок, сепак сеуште постојат долги административни и правни процедури, неефикасна јавна потрошувачка, неефикасна и преобемна јавна администрација, високо перцепирано ниво на корупција, кои не одат во прилог на забрзан економски напредок на земјата. Значителен предизвик е и одржување на фискална стабилност, со оглед на растот ја јавниот долг како последица од неповолните фискални последици од кризата предизвикана од пандемијата и потребната поддршка од страна на државата. Северна Македонија доста заостанува и во поглед на дигитализацијата, иако имаше значителен напредок со почетокот на пандемијата. Нивото на иновативност треба да се подобри. Вложувањата во истражување и развој се на многу ниско ниво (0,22 % од БДП, што е 10 пати помалку од просекот на ЕУ-27). Дополнително, заложбите за зелен раст наметнуваат потреба од преземање мерки во насока на намалување на загадувањето и воведување на нови и иновативни решенија во работењето на економските субјекти. Исто така треба да се адресира високото ниво на неформална економија. Со цел утврдување на начинот на кој биле третираани до сега најголем дел од погоре спомнатите предизвици нашата тематска анализа вклучува анализа на клучните стратешки документи, засегнати страни, клучни индикатори и утврдување на тесни грла во процесите.

На почетокот е презентирани елаборација на клучните цели, политики и насоки утврдени во стратешките документи кои во значаен или посебни делови третираат прашања поврзани со економскиот развој. Во оваа насока анализата подолу ги анализира Програма на економски реформи 2022-2024; Фискална стратегија на Република Северна Македонија за 2022- 2024 (со изгледи до 2026) и Ревидирана фискална стратегија на Република Северна Македонија за 2022- 2024 (со изгледи до 2026); Програма за работа на Владата на Република Северна Македонија за периодот 2022 – 2024 година; План за забрзан економски раст 2022-2026;

План за јавни инвестиции 2022-2026; Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст 2022-2026; Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија 2009-2030; Индустриска стратегија на Република Македонија 2018-2027; Приоритети на идниот развој на Република Македонија, МАНУ; Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031; Стратегија за иновации на Република Македонија 2012-2020 и Стратегија за мали и средни претпријатија (2018-2023). Во контекст на овие стратешки документи ја анализираме усогласеноста на стратешките документи во оваа тематска област, како и утврдување на клучните предизвици поврзани со досегашната имплементација на овие клучни документи.

Посебно важно беше да бидат утврдени и клучните институции носители на доминантен дел од политиките во доменот на економскиот развој. Имајќи предвид дека оваа тематска област се преклопува и опфаќа бројни подобласти кои се третирали во посебни тематски анализи – правиме обид да ги структурираме клучните институции носители на политиките поврзани со економскиот развој. Во оваа насока беа кратко елаборирани улогите на: Владата на Република Северна Македонија, Комисија за економски систем и тековна економска политика, Министерство за финансии, Министерството за економија, Дирекцијата за технолошко индустриски развојни зони, Фондот за иновации и технолошки развој, Националниот совет за одржлив развој, Секторот за одржлив развој и инвестиции (во рамките на Министерството за животна средина и просторно планирање), Стопанските комори на Северна Македонија, Развојна банка на Северна Македонија АД Скопје.

Анализата во тематската област понатаму се фокусира на кратка елаборација на клучните индикатори од интерес за економскиот развој. Посебно во опис и дефинирање на индикаторите и нивната улога, изворите на податоци за утврдување на истите, утврдување на постоечките трендови за секој од индикаторите и потенцијалните недостатоци во однос на истите. Иако посебно беше посветено внимание за селекција на клучните индикатори кои не би биле предмет на обработка во другите тематски области, свесни сме дека поради обемот на областа – Економски развој еден мал дел од истите може да бидат дел од елаборацијата во другите тематски анализи. Следните индикатори беа предмет на обработка: Бруто домашен производ (БДП), Додадената вредност, Национален доход, Инвестиции во основни средства, Активни деловни субјекти, Деловни тенденции во преработувачката индустрија, Трошоци за истражување и развој – според секторот на извршување, Вработени во истражувачко развојна дејност, Тенденции на пазарот на трудот, Надворешни миграции, Надворешно-трговска размена, Странски директни инвестиции, Нето национално штедење, Очекувано траење на животот, Трошоци за здравство.

Анализата беше дополнета и со посебна елаборација од стратешки аспект и од аспект на потенцијален третман преку посебни индикатори на меѓутематските прашања - социјална инклузија; добро владеење; управување со ризик од катастрофи и отпорност; дигитализација и иновации; родова перспектива; човекови права.

Ваквата тематска анализа не би била целосна ако на крај не беа вклучени во посебен дел и забелешките сугестиите на мапираните документи, индикатори, предизвици од страна на релевантните чинители/институции и засегнатите страни.

1. ВОВЕД - КОНТЕКСТ, СТРАТЕШКО ОПКРУЖУВАЊЕ, ПРЕДИЗВИЦИ

Економскиот развој¹ има за цел на сите граѓани да им обезбеди зголемување на благосостојбата и животниот стандард, преку оптимално искористување на природните, економските, човечките потенцијали кои ќе овозможат раст базиран на знаење, зголемено производство, вработеност, со истовремено почитување на потребите на идните генерации. Овој интергенерациски аспект упатува на економскиот развој како клучна алка заедно со социјалниот и еколошкиот прогрес) во поширокиот одржлив развој, кој е темел на Агендата за развој 2030 на Организацијата на Обединетите Нации (ООН), која е прифатена и од Република Северна Македонија. Одржливиот развој е дефиниран во познатиот Brundtland Report на Комисијата на Обединетите Нации за Животна Средина и Развој од 1987 година како „развој кој ги задоволува потребите на сегашната генерација, без загрозување на способноста на идните генерации за задоволување на нивните потреби“.

Оттука произлегува дека секоја стратегија, план за економскиот развој е неизбежно поврзана и со социјалните аспекти и со аспектите на животната средина, во насока на долгорочна одржливост и раст на просперитетот и квалитетот на живот на граѓаните. Економскиот развој е клучна област во националната стратегија за развој, бидејќи е поврзан со сите останати компоненти на развојот на една земја.

Република Северна Македонија (PCM), во поглед на нивото на развиеност, односно доход по глава жител, оствари значителен напредок од осамостојувањето до денес. Таа премина од групата на земји со пониско средно ниво на доход во групата на земји со повисоко средно ниво на доход per capita. Животниот стандард на граѓаните е подобрен, екстремната сиромаштија е намалена, а проширена е социјалната заштита, има подобар пристап до образование, подобрена инфраструктура, подигнато ниво на дигитализација. Подобрена е и дистрибуцијата на доходот помеѓу граѓаните, мерена преку Цини коефициентот (30,7 во 2019). PCM постигнуваше задоволителна стапка на економски раст пред глобалната финансиска и економска криза. По опоравувањето од кризата, макроекономските трендови до избивањето на пандемијата беа позитивни, но тие беа прекинати со избивањето на пандемијата, проследена со здравствена и економска криза. Владата усвои неколку пакети мерки за поддршка на стопанството и граѓаните, со цел да се намали негативниот импакт врз вработеноста и економската активност и да се обезбеди поповолна позиција за опоравување од кризата. Сепак, сеуште е тешко да се процени колку ќе забави долгорочниот економски развој на земјата како последица од тековната криза и колкави стапки на раст се потребни за во брзо време да се достигне преткризното ниво на производство. Во идниот период, Северна Македонија ќе мора да работи на совладување на последиците од кризата предизвикана од пандемијата и на приближување кон земјите од Европската Унија (ЕУ).

Како земја кандидат за членство во ЕУ, Северна Македонија заостанува зад просекот на ЕУ во речиси сите аспекти на економскиот развој. Иако има постигнато значителен напредок во поглед на економските, социјалните и институционалните димензии од осамостојувањето, сепак тоа не е доволно за позначително приближување до квалитетот

---

¹ Економскиот развој може да се дефинира како проширување на капацитетите кои придонесуваат за напредок на општеството преку реализирање на потенцијалот на поединците и на фирмите и на заедниците. Тој претставува постојан пораст на просперитетот и квалитетот на живот кој се реализира преку иновации, пониски трансакциски трошоци и употреба на способностите одговорно производство и распределување на стоки и услуги. (Feldman M, Hadjimichael T, Lanahan L, Kemeny T. The logic of economic development: a definition and model for investment. Environment and Planning C: Government and Policy. 2016;34(1):5-21. doi:10.1177/0263774X15614653).

на живот на граѓаните и животниот стандард во земјите од ЕУ. Нивото на економски развој (мерено преку БДП по глава жител во PPP) е на ниво од 1/5 од просекот на ЕУ. Сеуште е ниско нивото на продуктивност на македонската економија, кое е клучно за остварување на повисоко ниво на економски развој. Во поглед на нивото на развиеност, Северна Македонија се соочува и со повисоко ниво на сиромаштија и социјална исклученост во однос на земјите од ЕУ. Стапката на сиромаштија изнесува 21,6%, што значи дека речиси една четвртина од населението живее под прагот на сиромаштија.

Постојат поголем број на фактори кои ги намалуваат можностите за подинамичен развој, како ниската продуктивност, неповолните демографски трендови, слаба искористеност на иновативниот капацитет, загадувањето на животната средина, ниското ниво на ефикасност на државата во унапредување на развојот, бавниот напредок во ЕУ интеграциите итн. Лимитирачките фактори поставуваат одредени предизвици кои треба да се земат предвид при конципирањето на стратегијата за развој. Зголемувањето на продуктивноста на работната сила и потенцијалот за раст треба да бидат клучни приоритети, клучни цели во креирање на политиките за развој. Слабата продуктивност е поврзана со многубројни фактори: мали вложувања во човечки капитал, иновативниот капацитет, квалитетот на образованието, демографските промени, неефикасноста на институциите, недовербата во институциите, нивото на технолошка развиеност, недоволно високо ниво на дигитализација. Демографските промени имаат значаен импакт врз развојот на општеството и квалитетот на живот во иднина. Процесот на стареење на населението, кој резултира со зголемени стапки на старосна зависност води до намален капацитет на работната популација во поглед на целокупното население, што го намалува капацитетот за економски прогрес. Исто така не е поволна ситуацијата ниту со очекуваниот просечен животен век на населението, кое е меѓу најниските во Европа. За ова во голема мера придонесува сеуште недоволно развиената свест на населението за здрав начин на живот, поставеноста и ефикасноста на здравствениот систем итн. Нашата земја се карактеризира и со високо ниво на емиграции, а особено поразителен е трендот на т.н. одлив на мозоци, односно иселување на млади квалитетни кадри, кои би требало да бидат клучни двигатели на економската активност и економскиот раст. Секако за ниската продуктивност придонесува и недоволниот квалитет на образованието. Учениците од нашите училишта редовно остваруваат слаби резултати меѓународните PISA тестови, а дополнително земјата сеуште има ниска стапка на писменост. Во поглед на формирањето на соодветни кадри, сеуште има дискрепанци помеѓу побарувачката и понудата за различни занимања и профили на пазарот на труд. Во поглед на институциите, иако се преземени мерки и забележан е напредок, сепак сеуште постојат долги административни и правни процедури, неефикасна јавна потрошувачка, неефикасна и преобемна јавна администрација, високо перцепирано ниво на корупција, кои не одат во прилог на забрзан економски напредок на земјата. Значителен предизвик е и одржување на фискална стабилност, со оглед на растот на јавниот долг како последица од неповолните фискални последици од кризата предизвикана од пандемијата и потребната поддршка од страна на државата. Северна Македонија доста заостанува и во поглед на дигитализацијата, иако имаше значителен напредок со почетокот на пандемијата. Нивото на иновативност треба да се подобри. Вложувањата во истражување и развој се на многу ниско ниво (0,22 % од БДП, што е 10 пати помалку од просекот на ЕУ-27), а тие се основа за иновации кои би го динамизирале растот. Македонија издвојува маргинални износи за истражување и развој (R&D), само. Загадувањето на воздухот често се посочува како значаен фактор кој го нарушува здравјето на населението. Дополнително, заложбите за зелен раст наметнуваат потреба од преземање мерки во насока на намалување на загадувањето и воведување на нови и иновативни решенија во работењето на економските субјекти. Тоа би придонело за

квалитетот на живот на граѓаните и за одржливиот развој на земјата, но наметнува потреба од воведување на поодржливи форми на производство и потрошувачка во насока на циркуларна економија. Исто така треба да се адресира високото ниво на неформална економија.

За справување со последиците од кризата предизвикана од пандемијата на Ковид-19 на пократок рок и раст на продуктивноста за подинамичен економски развој и постигнување на повисок потенцијален БДП на подолг рок, потребна е координација на политики во бројни области. Наведените и останати предизвици за економскиот развој на нашата земја треба да се адресираат во сеопфатна стратегија за развој на Република Северна Македонија. За да се зголеми продуктивноста, првенствено треба да се вложува во подобрување на човечкиот капитал, технолошка модернизација, зајакнување на иновациониот капацитет на јавните и приватните институции и претпријатија, зголемување на ефикасноста на јавниот сектор, подобрување на деловното окружување итн. Секако при утврдување на приоритетите, политиките и мерките мора да се води сметка и за социјалните и еколошките димензии, како и за обезбедувањето на рамномерен регионален развој.

2. ПРЕГЛЕД НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА СТРУКТУРА И КЛУЧНИТЕ ЧИНИТЕЛИ

2.1. Преглед на релевантни стратегии, (повеќе) годишни програми и планови и други документи од тематската област

Економскиот развој е широка област, која подразбира развој на целокупната економија и нејзините поединечни делови, економски просперитет и подобрување на животниот стандард и условите за живот на граѓаните. Оттука, поединечни елементи и аспекти поврзани со економскиот развој се регулирани во легислативата која очекуваме дека ќе биде опфатена во другите тематски анализи потребни за изготвување на Националната стратегијата за развој на Република Северна Македонија. *Не постои посебен закон за економскиот развој или придружна легислатива, па оттука во овој дел нашиот фокус ќе биде ставен на прегледот на определени стратешки документи и планови кои содржат цели во насока на динамизирање и промовирање на економскиот раст и развој.*

Програмата на економски реформи за 2022 - 2024 година (ПЕР) ја прикажува среднорочната макроекономска и фискална рамка, а ги опфаќа и секторските структурни реформи за промовирање на конкурентноста и растот. Програмата е изработена во согласност со Програмата за работа на Владата за 2020 – 2024 година, ревидираната Фискална стратегија за периодот 2022 – 2024 (со изгледи до 2026), Буџетот на Република Северна Македонија за 2022 година, Стратегијата за реформа на даночниот систем 2021 – 2025, Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст: политики, препораки, мерки и индикатори, Планот за забрзан економски раст 2022 – 2026, како и други национални стратешки документи и национални секторски стратегии.² ПЕР е

---

² Националната програма за усвојување на правото на ЕУ, Спогодбата за стабилизација и асоцијација; Програма за реформа на управувањето со јавните финансии 2018–2021, Стратегија за формализација на неформалната економија 2018–2022 год., Стратегија за здравство 2021–2030 год., Стратегија за развој на енергетиката, Национална стратегија за води 2012–2042 год., Национална стратегија за одржлив развој, Национална стратегија за транспорт, Стратегијата на мали и средни претпријатија, Стратегија за

исто така во согласност со Целите за одржлив развој на Обединетите нации во рамки на Агендата 2030, Стратегијата за Југоисточна Европа – ЈИЕ 2030, Повеќегодишниот акциски план за регионално економско поврзување на земјите од Западен Балкан, ЕУ: Зелената агенда, Дигиталната агенда и Економско-инвестицискиот план за Западен Балкан.

Клучните предизвици на С. Македонија на патот кон достигнување пристојно ниво на конкурентност и инклузивен раст се: 1) зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој, при што ПЕР особено упатува на потребата за реформи образованието во насока на поквалитетно образование прилагодено на потребите на пазарот на труд, како и во правната регулатива за преминот од образовниот процес на пазарот на работна сила; 2) потхранување зелена транзиција, преку развојот на кружната економија, поефикасното управување со отпадот, намалување на загадувањето на воздухот и подобрување на системот за вооснабдување и санитација и 3) подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија преку повисока продуктивност, нивната интеграција во глобалните синџири на вредност и формализација на економијата, односно намалување на високото ниво на неформална економија заради сузбивање на нелојалната конкуренција и зголемување на наплатата на јавните приходи. ПЕР предвидува мерки, а за сите мерки е проценето очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработувања, намалување на сиромаштијата, еднаквост и родово влијание.

Програмата предвидува во периодот 2022–2026 година, потенцијалниот раст постепено да се интензивира, поткрепен со мерки и политики за забрзан, инклузивен и одржлив економски раст, зајакнување на конкурентноста на приватниот сектор и инвестиции во физички и човечки капитал, а тоа да се постигне со економските политики и мерки преточени во **Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст, Планот за јавни инвестиции и Планот за забрзан економски раст** како генерална рамка за адресирање на наведените предизвици, но и основа за зголемување на потенцијалот за раст на домашната економија.

Фискалната стратегија е друг значаен стратешки документ, кој ја трасира патеката на фискалната политика во тригодишен период. Стратегијата произлегува од Законот за буџетите, ги одразува среднорочните фискални цели и стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија и во неа се утврдуваат насоките и целите на фискалната политика, основните макроекономски проекции, износите за главните категории проценети приходи и расходи и проекциите за буџетскиот дефицит и долгот. Овој документ се носи секоја година, а во 2021 година, покрај Фискалната стратегија 2022-2024 објавена во мај, во декември беше објавена Ревидирана фискална стратегија 2022-2024, како резултат на случувањата и непредвидливоста поврзани со здравствената и енергетската криза.

Ревидираната фискална стратегија 2022-2024 (со изгледи до 2026)³ ги поставува приоритетите на среден рок во политики и мерки за справување со последиците од здравствената и енергетската криза. Таа е во согласност со среднорочните фискални цели и стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија, меѓу кои и обезбедување забрзан и одржлив економски раст, повисок животен стандард и

образованието со акциски план за периодот 2018–2025 год., Индустриска стратегија 2018–2027 год., Национална стратегија за вработување 2021–2027 год. итн.

³ <https://finance.gov.mk/files/u6/REVIDIRANA%20Fiskalna%20Strategija%20na%20RSM%202020-2022%20-%2012.12.2019.pdf>

квалитет на живот на граѓаните.⁴ Со цел закрепнување на економијата, зголемување на потенцијалот за раст на домашната економија, зголемување на конкурентноста, привлекување и поттикнување на инвестиции преку зголемување на нивото, квалитетот и динамиката на реализација на капиталните расходи, стратегијата предвидува значителен износ на јавни инвестиции.⁵ На приходната страна, како клучни политики предвидени се оптимизацијата на даночниот систем и намалувањето на неформалната економија.

Целта за обезбедување фискална консолидација и фискална одржливост е преточена во мерки во **Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст 2022-2026**, насочени кон рационализација на одделни категории расходи, мерки за подобрување на наплатата на приходи, како и подобрување на процесот на буџетско планирање базирано на перформанси. Оттаму, фискалната стратегија предвидува намалување на буџетскиот дефицит од 4,3% од БДП во 2022 година на ниво од 2,2% во 2026 година.

Планот за забрзан економски раст 2022 – 2026 година е општа рамка со цел да го финансира закрепнувањето на економијата погодена од Ковид-19 и да поддржи забрзан и одржлив раст со одржување фискална стабилност. Планот има три основни цели: зголемени инвестиции, преку поефективни јавни инвестиции, надополнети со капитал од приватниот сектор; забрзан раст (зголемување на просечната стапка на раст на 5% годишно во периодот 2021-2026) и фискална консолидација, т.е. сведување на јавниот долг под 60% од БДП на среден рок и неколку приоритетни области: зелена економија, дигитализација, иновации и технолошки развој, човечки капитал, физичка инфраструктура и социјална кохезија.

Програмата на економски реформи и Фискалната стратегија се засноваат на **Програмата за работа на Владата на Република Северна Македонија**, каде еден од стратешките приоритети е остварување на забрзан и одржлив економски раст со подобар животен стандард. Клучна цел на економската политика на Владата е негово остварување со забрзување на стапките на економски раст на среден рок од 2,5 %, на 5% просечен раст, притоа одржување на фискалната стабилност со мобилизирање на капитал од приватниот сектор како дополнување на финансиските средства од буџетот и задолжувањата. Фокусот на Владата преку економските политики и мерки е кумулативниот раст на продуктивноста на трудот да достигне до 15%. Во програмата, Владата се заложува за поддршка на земјоделството, поддршка на сите социјални категории, особено ранливите категории на граѓани, за унапредување на родовата еднаквост, социјална инклузивност и развој на човечки капитал⁶. Исто така истакната е посветеноста кон заложбите за долгорочен одржлив развој, при што Владата ќе ги следи и новите Стратегија и план за обновување на економската, социјалната и еколошката компонента на ЕУ, преку имплементација на Зелениот договор на ЕУ и Целите за одржлив развој на ООН.

---

⁴ Одлука за утврдување на стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија во 2022 година, Службен Весник на Р.С.М. бр:97/2021 од 29.04.2021. <https://dejure.mk/zakon/odluka-za-utvrduvanje-na-strateshkite-prioriteti-na-vladata-na-republika-severna-makedonija-vo-2022-godina>

⁵ Во Планот на јавни инвестиции 2022-2026, за периодот од 2022 до 2026 година се планираат капитални проекти во вкупен износ од 4 милијарди евра, финансирани од буџетски средства, од донации (преку ИПА фондови) и со средства од меѓународни финансиски институции/билатерални кредитори.

⁶ Во тек е изготвување на Стратегија за човечки капитал на Република Северна Македонија.

Во однос на остварувањето на одржлив развој, значаен стратешки документ е **Националната стратегија за одржлив развој 2009-2030**⁷. Согласно целите на оваа стратегија, Северна Македонија треба да биде општество во кое што економскиот напредок може да се одвива паралелно со подобрување на животната средина (во насока на циркуларна економија) и унапредување на социјалната кохезија. Стратегијата за одржлив развој⁸ се донесува согласно член 186 став 2 од Законот за животна средина, кој гласи дека „Владата на Република Македонија заради усогласување на економскиот развој, социјалниот напредок и заштитата на животната средина на национално ниво може да изработи национална Стратегија за одржлив развој. Како една од седумте стратешки определби, се утврдува потребата од зголемување на свеста и на посветеноста за одржлив развој во сите сфери на живот во државата.⁹ ¹⁰ Во 2016 година Владата потпиша со ООН петгодишна стратегија „Партнерство за одржлив развој“ за периодот 2016 - 2020 година, со цел промоција на рамномерен и одржлив развој, како и поддршка на интеграцијата на Македонија во Европската унија, а утврдени се пет приоритетни области за соработка: вработување, добро владеење, социјална вклученост, одржливост на животна средина и родова еднаквост.

Во 2020 е објавен **Доброволен национален преглед за целите за одржлив развој**. Прегледот дава осврт по однос на успешноста на имплементација на Агендата 2030, а ги детектира и предизвиците и следните чекори што треба да се преземат при спроведувањето на Целите за одржлив развој.¹¹ И покрај неодамнешното подобрување, економскиот раст е недоволен за побрзо приближување кон нивото на доходот по глава на жител во ЕУ. Меѓу клучните предизвици детектирани во прегледот спаѓаат: Невработеноста, особено кај младите, родови и етнички разлики, целосна неусогласеност меѓу образованието/обуката и потребните вештини на пазарот на трудот, миграција, т.е. „одлив на мозоци“; Недоволната продуктивност и ниската конкурентност; Неформалната економија; Диспаратите меѓу регионите по однос на физичкиот и човечкиот капитал. Овие предизвици претставуваат лимитирачки фактор за забрзан економски развој на земјата.

Важен документ посветен на идниот индустриски развој на земјата, како клучен елемент на економскиот развој, е **Индустриска стратегија на Република Македонија 2018-2027, со акциски план**¹². Фокусот е на преработувачката индустрија, на визијата за идниот индустриски развој гласи: „Унапредување на индустријализацијата, преку стимулирање на растот и развојот на преработувачката индустрија, со цел зголемување

---

⁷ <http://www.macedrr.gov.mk/files/dokumenti/NSSD.pdf>

⁸ Националната Стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030) се заснова врз принципите за одржлив развој прифатени на глобално ниво а дефинирани на Конференција за животна средина и развој на ОН (Рио де Жанеиро, 1992), понатаму врз Декларацијата и планот за имплементација од Јоханесбург 2002 усвоена на Светскиот самит за одржлив развој, врз принципите на Милениумската декларација на ОН кои се содржани во Милениумските развојни цели и принципите развиени во обновената Стратегија за одржлив развој на ЕУ, усвоена од страна на Европскиот совет во 2006 год.

⁹ Владата формираше Национален совет за одржлив развој во 2010 година, а Стратегијата за одржлив развој предвидува и основање на Национална агенција за одржлив развој и Универзитетски кампус за одржлив развој, како поддршка во имплементацијата на Стратегијата, но тие сеуше не се основани.

¹⁰ На локално ниво, значаен документ е Програмата за одржлив локален развој и децентрализација на Република Македонија 2015-2020, во која е потврдена определбата на државата да продолжи со поттикнување на одржливиот локален развој, доброто локално владеење и создавање услови за поактивна, поефективна и поиновативна улога на локалните власти во остварувањето на националните цели за раст и развој.

¹¹ <https://www.vicpremier-ekonomija.gov.mk/?q=node/942>

¹² Овој документ ја заменува претходната Индустриска политика 2009-2020.

на продуктивноста, создавање добри работни места, зголемување на приходите и зајакнување на човечкиот капитал, истовремено решавајќи ги предизвиците на циркуларната економија.“¹³ Стратегијата ја истакнува потребата од зголемување на иновациите и трансферот на технологии, како и стимулирање на извозот на преработувачката индустрија и заложбите за подобрување на конкурентноста на домашната индустрија. Иако стратегијата предвидува поврзување во кластери на одделни компании од соодветни индустрии сепак недостасува регионалната компонентата односно фокусот на рамномерниот регионален развој.

Во 2017 година, Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ) го објави документот **Приоритети на идниот развој на Република Македонија**, кој дава краток критички осврт на состојбите, постигнатите резултати, идентификација на слабостите, проблемите и отворените прашања, како и препораки и сугестии за можните пристапи за нивно разрешување, во неколку клучни области за развојот на државата: владеење на правото, развој на демократијата и изградба на мултикултурно општество; политички партии и партизација на општеството; образование, наука, научноистражувачка работа и иновации; економија, раст, структура на растот и клучните макроекономски политики; енергетика и животна средина; статусот на уметноста, јазикот и културата во целина. *Документот идентификува повеќе лимитирачки фактори на растот и развојот: ниски стапки на штедење и инвестиции, бавно спроведување на структурните реформи; низок квалитет на институциите и на владеењето; корупција; хроничен трговски дефицит; неусогласеност на вештините и знаењата на работната сила со потребите и барањата на претпријатијата; неправедна дистрибуција на доходот и сиромаштија; нерамномерен локален и регионален развој што води до стареење на населението и демографско празнење на цели простори и на мрежата на периферни населби; депопулација – силни миграциски процеси, посебно на млада и високообразована работна сила итн.* Утврдени се и неколку приоритетни прашања за идниот развој на земјата: развој на претприемништвото и зголемување на склоноста на претпријатијата за иновирање; одржување на бруто-инвестициите на задоволително ниво; зголемување на вработеноста; изградба на силни и ефикасни институции и зголемување на квалитетот на владеењето; утврдување и поддршка на сектори со неискористени ресурси и висок потенцијал за раст; интегрирање на економијата во глобалната и во регионалната економија – евроинтеграции.¹⁴

Едно од клучните прашања поврзани со економскиот развој е обезбедувањето рамномерен регионален развој. Во таа насока, во 2021 година е донесена **Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031**¹⁵, врз основа на **Законот за рамномерен регионален развој**. Стратегијата ги дефинира принципите, целите и приоритетите на регионалниот развој, како и мерките, инструментите и финансиските средства за нивна реализација. Стратегијата е усогласена и со стратешките цели на кохезионата политика на ЕУ, Европскиот зелен договор и Зелената агенда за Западен Балкан. Утврден е и придонесот на Стратегијата кон остварување на Целите за одржлив развој. Стратешките цели се однесуваат на порамномерна економска и еколошка развиеност на планските региони, унапредување

¹³ Република Македонија ја донесе првата Индустриска политика 2009-2020 како сеопфатен пристап за поддршка на конкурентноста на преработувачката индустрија.

¹⁴ *Приоритети на идниот развој на Република Македонија. (Quo vadis res publica Macedonia?)*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2017.

¹⁵ Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031, Службен весник на РСМ 76/2021 од 06.04.2021 година. Ова е втор по ред стратешки плански документ за регионалниот развој во нашата земја, по Стратегијата за регионален развој 2009 – 2019.

на локалните услуги, повисок степен на родова еднаквост и социјална заштита, зајакнување на политиката на регионален развој и административните капацитети, подобрување на финансиските инструменти за нејзино спроведување.

Поддршката за бројните мали и средни претпријатија, како важни чинители на економската активност во нашата земја, е отсликана во **Национална стратегија за мали и средни претпријатија (2018-2023)**,¹⁶ која е усогласена со Актот за мали претпријатија на ЕУ. Стратегијата базира на визијата МСП во 2023 да се двигатели на инклузивниот економски раст во Северна Македонија и во создавањето на продуктивни и одржливи работни места и ги дефинира следните стратешки цели: Поволно деловно окружување во коешто се поттикнуваат претприемништвото и инвестициите; Зголемување и подобрување на можноста за раст на МСП; Динамичен екосистем на претприемништво и иновации, преку преку зголемување на претприемачкиот и иновативниот капацитет на МСП; Проширување на претприемништвото во образованието и обуката, Подобрување на науката, технологијата и иновациите во развојот на МСП и Основање научни и технолошки паркови и инкубатори за иновации.

Националната Стратегија за иновации (2012-2020) ги препознава иновациите како клучен двигател на економскиот раст и има за цел да ги поттикне конкурентноста и економскиот развој врз основа на знаење и иновации, преку следните стратешки цели: зајакнување на склоноста на бизнис секторот за внесување иновации; зајакнување на човечките ресурси за иновации; создавање регулаторно окружување за поддршка на иновациите; и зголемување на тековите на знаења помеѓу актерите во иновациите. Таа предвидува дека, до 2020 година, Македонија ќе поседува ефективен национален систем за иновации, но тоа сеуште не е реализирано.

2.2. Мапирање на клучните чинители во рамките на тематската област

Процесот на поттикнување и остварување на динамичен и одржлив развој на македонската економија наметнува потреба од ангажман и улога на бројни институции. Со оглед на тоа што голем дел од тие институции се задолжени за креирање на политики или спроведување на политиките во поединечни области кои се опфатени во Стратегијата, очекуваме дека тие ќе бидат вклучени во тематските анализи на соодветната област. Во продолжение на кратко ја елаборираме улогата на некои клучни чинители кои имаат важна улога во стимулирањето на економскиот развој.

Според Законот за Владата на Република Македонија¹⁷, **Владата** ја утврдува економската и развојната политика и утврдува мерки за нејзино остварување, ги поттикнува економскиот прогрес, остварувањето порамномерен регионален развој, научниот и технолошкиот развој, креира стратегии за привлекување на СДИ, презема мерки за унапредување на социјалниот развој итн., Во надлежност на Владата е креирањето на политики и создавање услови за динамизирање на економскиот развој, кој ќе доведе до подигнување на животниот стандард на граѓаните. Владианата програма претставува појдовна основа за креирање на клучните стратешки документи од областа на економијата како што се: Програмата за економски реформи, Фискалната стратегија,

¹⁶ [Strategija za MSP - finalna verzija 03 04 2018 .pdf \(economy.gov.mk\)](#)

¹⁷ Закон за Владата на Република Македонија, („Службен весник на Република Македонија“ бр. 59/00, 26/01, 13/03, 55/05, 37/06, 115/07, 19/08, 82/08, 10/10, 51/11, 15/13, 139/14, 196/15, 142/16, 140/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 98/19).

Стратегијата за рамномерен регионален развој, како и Планот за забрзан економски раст, Планот за фискална одржливост и поддршка на растот итн. За разгледување на документите во областа на економскиот систем и развојната политика, во рамки на Владата формирана е **Комисија за економски систем и тековна економска политика**.¹⁸

Министерство за финансии е една од централните институции со надлежност во креирањето и во реализација на политиките за поттикнување на динамичен економски раст и одржлив економски развој. Тоа е носител на една од клучните макроекономски политики – фискалната политика, со која преку инструментите на буџетот влијае на економската активност во земјата, а во рамки на својата редистрибутивна функција, врши прераспределба на доходот помеѓу граѓаните. Ова министерство ја креира легислативната рамка која се однесува на: буџетот и буџетската политика, фискалната децентрализација, царините и царинската политика, даночниот систем и даночната политика, финансискиот систем во земјата, јавната внатрешна финансиска контрола, управување со јавниот долг, меѓународни финансиски односи и соработка со ЕУ итн. Министерството за финансии преку изготвување на среднорочната буџетска рамка и фискалните стратегии има силно влијание врз одредувањето на нивото на капиталните инвестиции како развоен елемент на буџетот и нивната реализација, а преку поставеноста на даночниот систем и системот на трансфери влијае врз животниот стандард на граѓаните и поттиците на економските субјекти.

Министерството за економија игра клучна улога во водењето на развојната и тековната економска политика во областа на производството, трговијата, туризмот, угостителството и занаетчиството. Неговиот фокус е кон развојот на реалниот сектор на економијата.¹⁹ Негови приоритети се: поддршка и развој на мали и средни претпријатија, развој и подобрување на конкурентноста на македонската економија, развој на туризмот и угостителството, планирање и одржливо искористување на природните богатства, креирање на единствен пазар – внатрешен пазар на Република Македонија, усогласен со целокупното законодавство на Европската Унија, развивање на ефективна трговска политика.²⁰

Дирекцијата за технолошко индустриски развојни зони е основана од страна на Владата на Република Северна Македонија и во нејзина надлежност е управувањето со технолошко-индустриските развојни зони во земјата. Таа е основана врз основа на слободни зони и преку значителни поволности се соодава поповолна инвестициска клима, со цел да се привлечат големи инвестиции во зоните. Крупните и извозно ориентирани компании во зоните имаат позитивно влијание на економскиот раст и неговата структура, како и на создавањето нови работни места, а особено значаен е и трансферот на технологија и знаење.

Фондот за иновации и технолошки развој е владина институција која е задолжена за поддршка на стартапи и иновативни компании во Република Северна Македонија. Главните приоритети на Фондот се подобрен пристап до финансиска поддршка за иновации и за технолошки развој и промовирање и поттикнување на иновациската

---

¹⁸ [Владини комисији | Влада на Република Северна Македонија \(vlada.mk\)](#)

¹⁹ Министерството за економија има мисија да создаде услови за развој на индустријата, на кластерингот и вклучување на македонските компании во мрежата на глобални добавувачки ланци, развиен претприемачки сектор, креирање и интеграција на единствен пазар во ЕУ, обезбедување енергетска стабилност и сигурност, истражување, експлоатација и одржливо искористување на минералните сировини, развој на туризмот со подобрување на стандардите на туристичката понуда.

²⁰ [Министерство за економија \(economy.gov.mk\)](#)

дејност во Северна Македонија, како еден од клучните двигатели на забрзан економски раст и развој.²¹

Националниот совет за одржлив развој е основан во 2010 година²², а е надлежен за спроведување на Националната стратегија за одржлив развој и на Целите за одржлив развој на Обединетите нации во Северна Македонија, преку програми за одржлив развој делегирани на поединечните министерства. Меѓу најважните приоритети на Националниот совет се успешното прилагодување на македонското стопанство кон условите на климатските промени и промовирање на енергетската ефикасност преку ефикасно користење на природните ресурси, намалување на емисијата на стакленички гасови и зголемување на боројот на обновливи извори на енергија, со истовремено задржување на макроекономската стабилност и постигнување на зелен раст и развој.

Во рамките на Министерството за животна средина и просторно планирање е формиран **Сектор за одржлив развој и инвестиции**, кој е надлежен за креирање и спроведување на политики за одржлив развој, животна средина и климатски промени, како и подготовка и спроведување на Програмата за инвестирање во животната средина и капитални инвестиции од областа животна средина.²³

Стопанските комори на Северна Македонија – сите стопански комори формирани во Северна Македонија секако дека се една од клучните засегнати страни во водењето на индустриската политика. Тие даваат поддршка на бизнисот, а компаниите кои се членки во стопанските комори се активни учесници во процесот на креирање на политики за развој на одредени индустриски сектори и поврзување на компаниите во кластери.

Развојна банка на Северна Македонија ад Скопје е единствената развојна банка во Република Северна Македонија основана со посебен Закон за основање на Македонска банка за поддршка на развојот на 21. мај 1998 година (Сл. весник на РМ бр. 24/98, 6/2000, 109/2005 и 130/2008). Таа дава финансиска поддршка преку промоција и понуда на поволни финансиски производи за микро, малите и средни претпријатија во Северна Македонија, со цел да се создаде амбиент за подобрување на домашната конкурентност, поддршка на извозот и економски раст и развој.²⁴

2.3. Утврдување на недостатоци во усогласеност во целите на секторската политика

КЛУЧНИ ДОКУМЕНТИ ВО ТЕМАТСКАТА ОБЛАСТ – ОСНОВА ЗА НРС	КЛУЧНИ (ДЕФИНИРАНИ) ПРЕДИЗВИЦИ - ЦЕЛИ
Програма на економски реформи 2021 – 2023,	Зајакнување на човечкиот капитал за инклузивен развој, при што ПЕР особено упатува на потребата за реформи образованието во насока на поквалитетно образование прилагодено на потребите на пазарот на труд, како и во правната регулатива за преминот од образовниот процес на пазарот на работна сила; Зелена транзиција, преку развојот на кружната економија, поефикасното управување со отпадот, намалување на загадувањето на воздухот и подобрување на системот за вооснабдување и санитација и

²¹ [Мисија и цели – Фитр \(fitr.mk\)](http://fitr.mk)

²² [Одлука за формирање на Национален совет за одржлив развој \(dejure.mk\)](http://dejure.mk)

²³ [Сектор за одржлив развој и инвестиции | МЖСПП \(moerr.gov.mk\)](http://moerr.gov.mk)

²⁴ [Профил \(mbdp.com.mk\)](http://mbdp.com.mk)

	Подобрување на конкурентноста на домашните претпријатија преку повисока продуктивност, нивната интеграција во глобалните синџири на вредност и формализација на економијата, односно намалување на високото ниво на неформална економија заради сузбивање на нелојалната конкуренција и зголемување на наплатата на јавните приходи.
Ревидирана фискална стратегија 2022-2024 (со изгледи до 2026)	Закрепнување на економијата, зголемување на потенцијалот за раст на домашната економија, зголемување на конкурентноста, привлекување и поттикнување на инвестиции преку зголемување на нивото, квалитетот и динамиката на реализација на капиталните расходи, стратегијата предвидува значителен износ на јавни инвестиции. На приходната страна, како клучни политики предвидени се оптимизацијата на даночниот систем и намалувањето на неформалната економија. Целта за обезбедување фискална консолидација и фискална одржливост е преточена во мерки во Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст 2022-2026.
План за забрзан економски раст 2022 – 2026 година	Зголемени инвестиции, преку поефективни јавни инвестиции, надополнети со капитал од приватниот сектор; забрзан раст (зголемување на просечната стапка на раст на 5% годишно во периодот 2021-2026) и фискална консолидација, т.е. сведување на јавниот долг под 60% од БДП на среден рок. Како приоритетни области детектирани се: зелена економија, дигитализација, иновации и технолошки развој, човечки капитал, физичка инфраструктура и социјална кохезија.
Програма за работа на Владата на Република Северна Македонија	Клучна цел на економската политика на Владата ќе биде креирање на забрзан и одржлив раст на економијата и пораст на БДП со забрзување на стапките на економски раст на среден рок од 2,5 %, на 5% просечен раст, притоа одржување на фискалната стабилност преку мобилизирање на капитал од приватниот сектор како дополнување на финансиските средства од буџетот и задолжувањата. Фокусот на Владата преку економските политики и мерки е кумулативниот раст на продуктивноста на трудот да достигне до 15%. Владата ќе ги следи и новите Стратегија и план за обновување на економската, социјалната и еколошката компонента на Европската Унија, преку имплементација на Зелениот договор на ЕУ и Целите за одржлив развој на Обединетите Нации.
Национална стратегија за одржлив развој 2009-2030	Треба да се има предвид дека Стратегијата е одамна објавена и во неа се претпоставува при дефинирање на среднорочните цели дека република Македонија до 2010 година ќе започне преговори, а до 2015 година ќе биде членка на ЕУ и формулирањето на политиките се води од таа идеја. Дополнително, таа базира на Милениумските развојни цели, кои подоцна во 2015 година беа заменети со Целите за одржлив развој во рамки на Агендата 2030 на Обединетите нации. Последователно, стратегиските документи и политики на Република Северна Македонија ги земаат предвид новите меѓународните документи посветени на одржливиот развој. <i>Пет приоритетни области за соработка: вработување, добро владеење, социјална вклученост, одржливост на животна средина и родова еднаквост.</i>
Индустриска стратегија на Република Македонија 2018-2027	Унапредување на индустријализацијата, преку стимулирање на растот и развојот на преработувачката индустрија, со цел зголемување на продуктивноста, создавање добри работни места, зголемување на приходите и зајакнување на човечкиот капитал, истовремено решавајќи ги предизвиците на циркуларната економија. Стратегијата исто така ја истакнува потребата од зголемување иновациите и трансферот на технологии, како и стимулирање на извозот на преработувачката индустрија и заложбите за подобрување на конкурентноста на домашната индустрија.

Стратегија за Рамномерен регионален развој 2021-2031	Стратешките цели се однесуваат на порамномерна економска и еколошка развиеност на планските региони, унапредување на локалните услуги, повисок степен на родова еднаквост и социјална заштита, зајакнување на политиката на регионален развој и административните капацитети, подобрување на финансиските инструменти за нејзино спроведување.
Приоритети на идниот развој на Република Македонија, 2017	Утврдени се неколку приоритетни прашања за идниот раст и развој на земјата: развој на претприемништвото и зголемување на склоноста на претпријатијата за иновирање; одржување на бруто-инвестициите на задоволително ниво; зголемување на вработеноста; изградба на силни и ефикасни институции и зголемување на квалитетот на владеењето; утврдување и поддршка на сектори со неискористени ресурси и висок потенцијал за раст; интегрирање на економијата во глобалната и во регионалната економија – евроинтеграции.
Национална стратегија за мали и средни претпријатија (2018-2023)	Стратегијата ги дефинира следните стратешки цели: Поволно деловно окружување во коешто се поттикнуваат претприемништвото и инвестициите; Зголемување и подобрување на можноста за раст на МСП; Динамичен екосистем на претприемништво и иновации, преку преку зголемување на претприемачкиот и иновативниот капацитет на МСП; Проширување на претприемништвото во образованието и обуката, Подобрување на науката, технологијата и иновациите во развојот на МСП и Основање научни и технолошки паркови и инкубатори за иновации.
Националната Стратегија за иновации (2012-2020)	Дефинирани се следните стратешки цели: зајакнување на склоноста на бизнис секторот за внесување иновации; зајакнување на човечките ресурси за иновации; создавање регулаторно окружување за поддршка на иновациите; и зголемување на тековите на знаења помеѓу актерите во иновациите. Таа предвидува дека, до 2020 година, Македонија ќе поседува ефективен национален систем за иновации, но тоа сеуште не е реализирано.
<p>Усогласеност на стратешките документи од тематската област Анализата на клучните стратешки документи, нивниот опфат, целите кои се дефинирани во истите, како и политиките укажува на следните предизвици:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Не постојат конкретни (важечки) стратешки документи чиј што стратешки опфат е единствено Економскиот развој. Последен таков документ е единствено Националната стратегија за економскиот развој на Република Македонија: развој и модернизација, подготвена од МАНУ во 1997 година.²⁵ - Голем дел од областите важни за економскиот развој посебно се третирали во други стратешки документи од областа на економските политики, образованието, деловниот сектор, индустријата, здравството, демографијата, социјалната сфера, конкурентноста и технолошкиот развој итн. - Еден дел од клучните стратешки документи се истечени, а најголемиот дел од истите (важни за економскиот развој) се краткорочни/среднорочни. - Не постои законска рамка која ќе го дефинира процесот (засегнати страни, партиципација, процес, мониторинг) за изработка на клучните стратешки документи (постојат парцијални решенија). - Не постои секогаш усогласеност во целите/политиките од интерес за економскиот развој во различните стратешки документи – отсуствува кохезија и поврзаност помеѓу истите и по хоризонтала и по вертикала. Потребно е поголемо усогласување и поврзување на истите. 	
<p>Потенцијални потешкотии во спроведувањето на политиката:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Еден од клучните предизвици претставува нередовната (често и неспроведена) евалуација на спроведувањето на стратешките документи – пред сè нивните политики и мерки. Ова често претставува ограничување и при подготовка на новите стратешки документи. 	

²⁵ Националната стратегија за економскиот развој на Република Македонија: развој и модернизација Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 1997.

- Често дефинираните мерки и активности во стратешките документи не се во согласност со кадровските, административните и други потенцијали, ресурси за нивна имплементација. Често процедурите при подготовка на овие документи/законски решенија не ги следат добрите начела/практики во нивна подготовка што понатаму влијае на имплементацијата.
- Отсуствува континуитет во спроведување на стратешките документи – со промена на политичките гарнитуре/раководни лица процесите се менуваат или успоруваат.
- Во определени случаи отсуствуваат конкретни акциски планови, кои ќе овозможат поконкретна реализација и следење на планираните политики/мерки од засегнатите страни.
- Потребни се конкретни механизми кои ќе овозможат мониторинг, следење, меѓутоа и начин на контрола/стимулирање на засегнатите институции за имплементација на стратешките документи – кои треба да ги чувствуваат како свои.
- Понекогаш постои и колизија помеѓу различните стратешки документи, или нејасно дефинирање на улогата на секоја од засегнатите страни, што исто така може да влијае на процесот на имплементација.

3. ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ И ИНДИКАТОРИ

3.1. Дефиниција (разработка) на основните индикатори и податоци

Економскиот развој е широка област, која допира до сите точки на економската активност, па и пошироко, општествениот живот на една земја. Со оглед на тоа, голем дел од податоците и индикаторите кои се разработуваат во останатите тематски анализи се поврзани и имаат влијание врз економскиот развој на Република Северна Македонија. Оттука, во овој дел се прикажани основните индикатори и податоци од неколку области кои се клучни за анализа на економскиот раст и развој:

- Бруто домашен производ
- Бруто додадена вредност
- Национален доход и штедење
- Инвестиции во основни средства
- Инвестиции во истражување и развој
- Активни деловни субјекти
- Деловни тенденции во преработувачката индустрија
- Здравје на населението и миграции
- Тенденции на пазарот на труд
- Странски директни инвестиции (СДИ) и надворешно-трговската размена

Овде накратко се објаснети основните индикатори, а подетален приказ на наведените податоци и анализа на нивната динамика во последните две децении, структура или други карактеристики е дадена во Анекс.

Бруто домашен производ (БДП)

Бруто домашниот производ (БДП) претставува централен показател на економската активност во една земја. Дополнително, тој претставува основа за мерење на просечниот животен стандард на граѓаните, како и на стапката на економски раст. Бруто домашниот производ претставува збир на вредноста на вкупно произведените финални добра и услуги на една земја во текот на една година. БДП на Република Северна Македонија во претходните две децении, во просек бележи тренд на пораст и во 2020 година,

номиналниот БДП изнесува 664,010 милиони денари, што претставува зголемување од 2,7 пати во период од 20 години. Сепак, со цел да се анализира реалниот раст на економијата во последните две децении, потребно е да биде прикажан и БДП по реални цени, односно во вредност која во себе не го содржи порастот на цените. Оттука, доколку како референтна година се земе 2005 година, реалниот БДП во 2020 година изнесува 279,794 милиони денари, и во последните 20 години, се зголемил 1,6 пати.

БДП по глава на жител го одразува просечниот животен стандард на граѓаните и може да послужи за анализа на порастот на животниот стандард на граѓаните на Северна Македонија, но и за компарација со порастот на БДП по глава на жител во останатите земји. БДП по глава на жител се пресметува кога вредноста од вкупниот БДП ќе се стави во однос со вкупниот број на жители. Оттука, БДП по глава на жител, по тековни цени, во 2020 година изнесувал 320,962 денари, и однос на 2000 година се зголемил за 2,6 пати.

Стапката на раст на БДП го покажува степенот на пораст на БДП во тековната година во споредба со вредноста на БДП во претходната година. Економскиот раст вообичаено се претставува преку стапката на раст на реалниот БДП. Во 2020 година, како последица на мерките и политиките преземени како одговор на КОВИД-19 пандемијата, се забележуваат негативни стапки на пораст на БДП, со што реалниот БДП забележува пад од 4,5%, додека номиналниот БДП и БДП по глава на жител забележуваат намалување од 3,7% и 3,3%.

Распределбата на БДП по одделни плански региони претставува значаен индикатор за вкупниот развој на регионите и за рамномерниот регионален развој. Индикаторите на БДП на регионално ниво укажуваат на значителни диспропорции во економскиот развој меѓу планските региони. Во структурата на БДП во 2020 година најголемо учество има Скопскиот плански регион (43,4%), додека најниско учество има Североисточниот плански регион (4,8%). **БДП по глава на жител по региони** најдобро ја прикажува сликата за нерамномерноста во развојот на одделните плански регион во Република С. Македонија. Во креирањето на БДП по глава на жител повторно предничи Скопскиот плански регион со 448,734 ден. во 2020 година, што е 2,9 пати повеќе од последниот, Полошкиот плански регион (152,216 ден.). Значајни диспропорции има и во однос на Скопскиот плански регион, Вардарскиот плански регион, Југоисточниот плански регион и Пелагонискиот плански регион креираат БДП по глава на жител повисок од националниот, додека БДП по глава на жител под националниот просек имаат следните плански региони: Полошки, Југозападен, Источниот и Североисточен плански регион.

Во анализата на економскиот раст и развој значајно место зафаќа и **структурата според дејности**, како и намената односно употребата на БДП. Во креирањето на БДП на Северна Македонија во 2020 година доминантно учество има Трговијата на големо и мало, дејностите поврзани со поправка на моторни возила, Транспорт и складирање, Објекти за сместување и сервисни дејности со храна, потоа Рударството и вадење камен, Преработувачката индустрија, Снабдување со електрична енергија, гас, пара и климатизација, Снабдување со вода, отстранување со отпадни води, Управување со отпад и дејности за санација со околината Јавната управа и одбрана, Задолжителното социјално осигурување, Образование, Дејности поврани со здравствена и социјална заштита.

Бруто додадена вредност

Бруто додадена вредност по основни цени се дефинира како разлика меѓу бруто-вредноста на производството и меѓуфазната потрошувачка (ДЗС, Методолошки објаснувања). Таа го прикажува вкупното производство во економијата во текот на една

година. Во 2020 година изнесува 598,204 милиони денари, што во споредба со истата вредност во 2000 година 209,601 милиони денари, што претставува пораст од 2,8 пати во однос на 2000 година. Во однос на структурата на дејности, најголемо учество во Бруто додадената вредност се забележува кај Трговијата на големо и мало, поправка на моторни возила и моторцикли, кои имаат учество од 19,5% во Бруто додадената вредност за 2020 година.

Национален доход и штедење

Националниот доход претставува индикатор кој во себе ги инкорпорира реализираните трошоци за ангажираните фактори на производство, на ниво на целокупна економија, за период од една година. Оттука, националниот доход се состои од збирот на платите, каматите, рентите и профитот. Нето национален доход во 2019 година достигна 10,114 милиони УСД долари, а во однос на БДП, тој достигна 81% од БДП во 2016 година, за која е последниот достапен податок. Нето националниот доход по глава на жител во 2019 година изнесува 4,870 УСД долари.

Нето штедењето укажува на ја достигна своја максимална вредност од 2,307 милиони УСД долари во 2018 година. Доколку се спореди релативното учество на Нето штедењето во Националниот доход, највисока вредност има повторно во 2018 година со 18,98% од националниот доход.

Инвестиции во основни средства

Инвестициите во основни средства се мерат преку вкупната вредност на набавените, минус отуѓените основни средства од производителот во текот на пресметковниот период, плус некои унапредувања на вредноста на непроизведените средства реализирани преку производната активност на институционалната единица. Инвестициите во основни средства во период 2000-2019 година, во просек забележуваат позитивен тренд на движење, за да во 2019 година достигнат 145,756 милиони денари. Во однос на институционалните сектори, највисоки инвестиции забележуваат нефинансиските претпријатија.

Активни деловни субјекти

Во **активни деловни субјекти** спаѓаат сите деловни субјекти што учествуваат во креирањето на БДП, а основен критериум во утврдувањето на нивната активност се податоците за приходи и/или податоците за вработени (ДЗС, Методолошки објаснувања). Индикаторот за активни деловни субјекти претставува еден од показателите за степенот на економската активност во државата, но и за состојбата и бројноста на деловните субјекти во државата. Најголем број на активни деловни субјекти во Северна Македонија се забележани во 2019 година (75,914), додека во 2020 година, како последица на пандемијата на Ковид-19, бројот се намали на 73,061. Според секторот на дејност, од вкупните активни деловни субјекти во 2020 година, околу 30% се во дејноста Трговија на големо и мало, поправка на моторни возила и моторцикли. Според бројот на вработени лица, доминантно е учеството (82,09%) на активните деловни субјекти со вработени од 1 до 9 работници.

Деловни тенденции во преработувачката индустрија

Согласно оценката на раководителите на деловните субјекти на сегашната состојба на деловниот субјект и оценката за просечно искористување на капацитетот во деловните субјекти, евидентни се ефектите од Ковид-19 пандемијата, особено започнувајќи од март 2020 година, доаѓа до намалување во просечното искористување на капацитетите на

деловните субјекти. Сепак, по првичното намалување, доаѓа до зголемување на просечното искористување на капацитетите во деловните субјекти. Исто така, поголем дел од раководителите на деловните субјекти сметаат дека неизвесното економско окружување има значајно влијание врз ограничувањето на нивните производни капацитети.

Инвестиции во истражување и развој/наука

Инвестициите во истражување и развој претставуваат основа за подобрување на нивото на човечкиот капитал, продуктивноста и капацитетот за иновации во нашата економија. Оттука, инвестициите во истражување и развој се од посебен интерес и се во фокусот на оваа тематска област. Учеството на трошоците за истражување и развој во БДП во Северна Македонија е исклучително ниско и во периодот 2003-2016 година се движи од 0,17% во 2007 година, до 0,52% во 2014 година. Во 2020 година најголем дел од трошоците за истражување и развој биле реализирани од страна на Секторот за високо образование 1,585 милиони денари. Во истражувачко развојна дејност во 2020 година се вработени 2427 истражувачи и 899 стручни соработници. Порастот на средствата наменети за истражување и развој би овозможил зголемување на потенцијалот за нови иновации и интензивирање на растот на продуктивноста на трудот во идниот период. Тој треба да биде во фокусот не само на јавните институции, туку и на приватните претпријатија со цел развој и креирање на нови производи, капацитети, воведување на нови технологии, што ќе овозможи дополнителни иновации и пораст на техничко-технолошкото ниво на деловниот сектор.

Здравје на населението

Здравјето на населението е една од основните компоненти на квалитетот на живот и на човековиот развој. Во поглед на економскиот развој, тоа е исклучително значајно за капацитетот на луѓето за учење и работа, а со тоа и за нивната продуктивност. Животниот век, или **очекуваното траење на животот**, претставува еден од клучните индикатори за здравствената состојба (посредно благосостојбата) на населението ги претставува бројот на годините што во просек, се очекува едно лице да живее. Очекуваното траење на животот кај мажите во 2019 година изнесува 73,8 години, а кај жените 77,8 години (Види Графикон 20). Во поглед на одржување и подобрување на здравјето на населението, за здравствени трошоци се издвојуваат околу 7,3% од БДП во 2020 година. (Види Графикон 21).

Тенденции на пазарот на трудот / човечки капитал

Трендот на движење на стапките на активност, вработеност и невработеност ги покажува тенденциите на пазарот на трудот. **Стапката на активност** на пазарот на трудот се дефинира како учеството на работната сила во работноспособното население на возраст од 15 години и повеќе. **Стапката на вработеност** го прикажува учеството на вработените во работноспособното население на возраст од 15 години и повеќе. **Стапката на невработеност** се дефинира како учество на бројот на невработените во вкупната работна сила. Во периодот 2017-2020 година не се забележуваат позначајни осцилации на стапката на активност на населението, таа се движи помеѓу 56,4% и 57,2%. Стапката на вработеност во 2020 година изнесува 47,2%, што во однос со 2017 година подразбира пораст од околу 3 проценти поени, додека Стапката на невработеност забележува надолен тренд на движење, односно во однос на 2017 година, во 2020 година се намалила за 6 проценти поени и истата изнесува 16,4% (Види Графикон 22).

Трендот на движење на **продуктивноста на трудот** претставува еден од основните индикатори поврзани со степенот на ефикасност на работниците. Мерна по тековни цени, продуктивноста на трудот во 2020 година изнесува 835,328 денари, додека по референтни цени од 2005 година 560,932 денари. (Види Графикон 23).

Движење на населението

Миграциите директно влијаат врз зголемувањето или намалувањето на бројната состојба на населението, но и врз промената на структурата на населението со што има и директно и индиректно влијание врз економските индикатори. Надворешните миграции ги опфаќаат движењата на граѓаните на Република Северна Македонија од Северна Македонија во друга држава и обратно, како и движењето на странците. Салдото на миграции претставува разлика помеѓу бројот на доселени и бројот на отселени лица од Северна Македонија (ДЗС, Методолошки објаснувања). Кумулативно, во периодот 2005-2020 година, речиси двојно повеќе лица се отселиле од Северна Македонија во споредба со лицата кои се доселиле.

Странски директни инвестиции (СДИ) и надворешно-трговската размена

Странските директни инвестиции (СДИ) претставуваат движење помеѓу поврзани субјекти врз основа на сопственички капитал, реинвестирана добивка или должнички инструменти. Странските директни инвестиции претставуваат најбрзо растечка форма на меѓународно движење на капиталот. Со СДИ се реализираат меѓународните трговски трансакции со цел стекнување траен економски интерес во претпријатијата во Северна Македонија, како и влијание врз менаџментот и техничката актива. Приливот на СДИ во периодот 2003-2021 година забележува циклично движење. Највисок износ на прилив на СДИ во Северна Македонија се забележува во 2007 година (505 милиони евра) и во 2018 година (614 милиони евра), а во 2021 година изнесуваат 512 милиони евра. Негативните ефекти од КОВИД-19 пандемијата се забележуваат во 2020 година, кога вкупните приливи по основ на директни инвестиции во Република Северна Македонија изнесуваат 201 милиони евра. Според видот на инвестициите, во 2021 година по основ на реинвестирана добивка и сопственички капитал се забележува прилив на СДИ од 310 милиони евра, додека 201 милиони евра се по основ на должнички инструменти.

Надворешно-трговската размена е претставена преку движењето на **извозот, увозот**, како и степенот на **покриеност на вредноста на увозот со вредноста на извозот**. Покриеноста на извозот со увозот, изнесува 76,5% во 2019 година, а 76,5% во 2020 и 71,8% во 2021 година, како резултат на пандемијата на Ковид-19.

3.2. Утврдување на изворите (институции, бази на податоци, документи) на податоци, индикатори и информации

Во табелата се прикажани индикаторите кои се предмет на анализа во рамките на тематската област – Економски развој. Треба да се потенцира дека иако во описот е даден само опфатот, односно дефиницијата на индикаторот што е предмет на анализа, истиот е анализиран по одделните карактеристики кои се релевантни за оваа студија.

ИНДИКАТОР	ОПИС	ИЗВОР
-----------	------	-------

Бруто домашен производ (БДП)	Бруто-домашниот производ по пазарни цени е финален производ на производната активност на резидентните производни единици и е збир на бруто-додадената вредност од одделните институционални сектори или одделни дејности, по основни цени, плус данокот на додадена вредност и царините, минус субвенциите на производи (што не се распределени по дејности). Бруто-домашниот производ според расходниот метод ја прикажува финалната употреба, т.е. потрошувачката на финални производи и услуги произведени во домашната економија, бруто-инвестициите и нето-извозот на стоки и на услуги.	Државен завод за статистика
Додадена вредност	Бруто-додадената вредност по основни цени претставува основна категорија на бруто-домашниот производ и се дефинира како разлика меѓу бруто-вредноста на производството и меѓуфазната потрошувачка.	Државен завод за статистика
Национален доход - прилагоден	Прилагодениот нето национален доход е креиран како разлика од Бруто националниот доход минус потрошувачката на фиксниот капитал и исцрпувањето на природните ресурси.	Светска банка
Инвестиции во основни средства	Инвестициите во основни средства се мерат преку вкупната вредност на набавените минус отуѓените основни средства од производителот во текот на пресметковниот период, плус некои унапредувања на вредноста на произведените средства реализирани преку производната активност на институционалната единица.	Државен завод за статистика
Активни деловни субјекти	Активните деловни субјекти се сите деловни субјекти што учествуваат во создавањето на бруто-домашниот производ, а основен критериум за утврдување на активноста на субјектите се податоците за приход и/или вработени.	Државен завод за статистика
Деловни тенденции во преработувачката индустрија	Резултатите поврзани со перцепциите на раководителите на деловните субјекти за одредени фактори и предизвици поврзани со деловното окружување како и деловните тенденции во преработувачката индустрија се добиваат врз основа на Месечно статистичко истражување. Ваквото истражување е квалитативно истражување кое ја користи техниката на испитување на мислења со што се обезбедуваат квалитативни, а не квантитативни податоци. Се спроведува на примерок од 250 деловни субјекти.	Државен завод за статистика
Трошоци за истражување и развој – според секторот на извршување	Бруто-трошоците за истражување и развој ги претставуваат вкупните внатрешни издатоци за истражување и развој на територијата на државата во референтната календарската година. Тие се состојат од тековни и инвестициски издатоци во бруто-износи.	Државен завод за статистика
Вработени во истражувачко развојна дејност	Показател за бројот на лица кои се вработени на полно или за време пократко од целосното, односно додека трае проектната активност. Лицата се сегментирани согласно секторот на извршување.	Државен завод за статистика
Тенденции на пазарот на трудот	Стапка на активност; Стапка на вработеност; Стапка на невработеност; БДП по вработен.	Државен завод за статистика
Надворешни миграции	Показател за механичкото движење на населението. Надворешните миграции ги опфаќаат движењата на граѓаните на Република Северна Македонија од Република Северна Македонија во друга држава и обратно, како и движењето на странците.	Државен завод за статистика
Надворешно-трговска размена	Показател за вредноста на увозот, извозот како и покриеноста на вредноста на увозот со вредноста на извозот.	Државен завод за статистика
Странски директни инвестиции	Директните инвестиции се меѓународни инвестициски трансакции за стекнување траен економски интерес во претпријатие коешто е резидент во економија различна од онаа на инвеститорот, како и за стекнување влијание во деловната стратегија на тоа претпријатие. Трансакциите ги опфаќаат движењата помеѓу поврзаните субјекти врз основа на сопственички капитал, реинвестирање на добивката и должничките инструменти	НБРМ

Нето национално штедење	Нето националните заштеди се еднакви на бруто националните заштеди намалени за вредноста на потрошувачката на фиксниот капитал.	Светска Банка
Очекувано траење на животот	Очекуваното траење на животот при раѓање укажува на бројот на години што би ги живеело новороденчето доколку не се променат претпоставките на смртност во моментот на неговото раѓање, односно останат исти во текот на неговиот живот.	Светска Банка
Трошоци за здравство	Тековните расходи за здравство по глава на жител ги опфаќаат проценките на тековните здравствени трошоци кои во себе ги вклучуваат здравствените добра и услуги потрошени во текот на секоја година.	Светска Банка

3.3. Идентификација на потенцијални недостатоци на индикаторите/податоците

Најголем дел од индикаторите кои претставуваат основа за анализа на економскиот развој во Северна Македонија имаат достапни секундарни податоци и за истите можат да се обезбедат соодветни извори. Посебно што истите се предмет на стандардизација и вклучување во повеќе официјални меѓународни статистики од Светската банка, ММФ, Евростат и др. Во мапирањето на индикаторите, како и нивната детална анализа по одделни карактеристики (дејности, полова структура, индустрии, временска рамка и сл.) беа консултирани различни анализи и документи кои во себе го анализираат прашањето на економскиот развој.

Дел од потенцијалните индикатори кои се смета дека би можеле да се вклучат, а за кои нема достапни податоци се прикажани подолу во текстот. Дел од овие индикатори би дале свој придонес во анализата на карактеристиките и потенцијалите на економскиот развој на Северна Македонија во наредниот период.

- Карактеристики на отселените и доселените лица од/во Северна Македонија (возраст, степен на образование, плански регион) – со цел да се анализираат социоекономските ефекти од ваквиот тренд;
- Индикатор за степенот на неформална економска активност во Северна Македонија (дејности, индустрии, региони);
- Индикатор за неформалната вработеност на пазарот на трудот (видот на неформалната вработеност, карактеристиките на работниците кои функционираат на неформалниот пазар на трудот);

Пожелно е за дел од индикаторите за кои можат да се најдат податоци од странски извори, да се вклучат во достапната официјална статистика на нашите институции, и тоа изразени во денари.

4. РЕЗИМЕ НА ИНПУТИ ВО ПРОЦЕСОТ НА КОНСУЛТАЦИИ СО РЕЛЕВАНТНИ ЧИНИТЕЛИ/ИНСТИТУЦИИ

Во табелата се сумирани инпутите кои беа добиени при процесот на консултации со релевантните чинители/институции.

<p>КЛУЧНИ ОЧЕКУВАНИ ПОЗИТИВНИ ПРОМЕНИ ДО 2042 ГОДИНА</p> <p>ВИЗИЈА</p>	<p>ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕ; ОЧЕКУВАНИ ПРИДОБИВКИ</p> <p>ЗОШТО</p>	<p>КЛУЧНИ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА ПРОМЕНИТЕ</p> <p>КАКО</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Повисок животен стандард на населението; - Повисок Бруто домашен производ (БДП). 	<ul style="list-style-type: none"> - Неодржлива тековна состојба; - Ниско ниво на БДП по глава на жител; - Високи стапки на невработеност, особено кај младото население. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ефикасни и ефективни економски политики кои водат кон одржлив економски раст; - Оптимално искористување на човечкиот капитал, природните ресурси.
<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на сиромаштијата. 	<ul style="list-style-type: none"> - Висока стапка на сиромаштија; - висок социјален јаз; - зголемена емиграција на населението. 	<ul style="list-style-type: none"> - Нови вработувања; - Повисоки плати; - Подобри услови за работа; - Почитување на работничките права; - Обезбедена финансиска сигурност; - достапни квалитетни работни места.
<ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на патната инфраструктура; - зголемен степен на дигитализација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Побрза и посигурна комуникација и квалитетен развој на дејностите; - Подобрување на ефикасноста и транспарентноста на јавниот сектор; - Стручна јавна администрација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Соодветна распределба на буџетските средства; искористување на европските фондови; - Квалитетно спроведени постапки; - Осовременување на средствата за дигитализација.
<ul style="list-style-type: none"> - Ниски стапки на невработеност 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на негативните демографски трендови; - Емиграција на младото население; - Намалување на „одливот на мозоци“. 	<ul style="list-style-type: none"> - Креирање и спроведување на одржливи мерки и политики кои водат до нови работни места; - Повисоко ниво на соработка помеѓу бизнис заедницата, владата и универзитетите; - Мерки и политики насочени кон професионално усовршување на работниците со цел стекнување вештини кои се потребни на пазарот на трудот.

<ul style="list-style-type: none"> - Стабилно и вистинско образование; - Подобрување на образовниот систем; - Унапредено стручно образование. 	<ul style="list-style-type: none"> - Сегашното образование е премногу општо; - Образованието е предуслов за се друго; - Стручен кадар од сите образовни профили; - Високо ниво на младинска невработеност, додека на пазарот на трудот постои дефицит за одредени профили работници. 	<ul style="list-style-type: none"> - Реформи во образованието; - Повеќе контрола на образовниот систем, на државните институции; - работа со странски експерти; - Практични образовни програми, прилагодени на пазарот на трудот; - образованието соработува со бизнис секторот; - реформа на образованието во насока на поврзување со пазарот на трудот.
<ul style="list-style-type: none"> - Зголемен број на млади претприемачи во Северна Македонија 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на одливот на млади лица, - Намалување на младинската невработеност; - Подобрување на конкурентноста на македонското стопанство; - Поддршка на малите и средни бизниси; - развој на мали и средни претпријатија; - зголемено производство на храна, - супституција на увозот на основни производи со домашно производство. - Зголемен извоз; - Зголемено производство; - Отворање на нови бизниси. 	<ul style="list-style-type: none"> - Поддршка на домашните бизниси; - Отимална правна рамка и поддршка за започнување бизнис; - Економски политики базирани на потребите на бизнисот и на населението; - Промовирање на претприемаштвото кај младите. - Поддршка за „споделување“ на ризикот што го преземаат претприемачите; - Владеење на правото.
<ul style="list-style-type: none"> - Зголемено ниво на СДИ; - зајакнување на индустријата и развојот. 	<ul style="list-style-type: none"> - Вистински квалитетен кадар во сите области; - отворање на повеќе фабрики и ширење во странски пазари; 	<ul style="list-style-type: none"> - Привлекување странски инвеститори; - Олеснување на условите за инвестирање на странски инвеститори; - Воспоставување грант-шеми и механизми за финансирање на малите и средните претпријатија.
<ul style="list-style-type: none"> - Интеграција на малите и средни претпријатија со компаниите кои работат во ТИРЗ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемена продуктивност на трудот; - Трансфер на знаења и know-how; - Намалување на „одливот на мозоци“; - Зголемување на извозот. 	<ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на правната рамка за поддршка на компаниите кои функционираат во ТИРЗ а имаат воспоставено соработка со домашните компании.
<ul style="list-style-type: none"> - Зелена економија 	<ul style="list-style-type: none"> - Заштита на животната средина. - Вложување во зелена екологија со придобивки 	<ul style="list-style-type: none"> - Отворање на работни места кои нема да имаат негативни последици врз животната средина.

	<p>за здрава животна средина и заштеда на електричната енергија;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Незагадувачка индустрија. 	<ul style="list-style-type: none"> - Запазување на стандардите за заштита на животната средина; - зголемена транспарентност и информирање на јавноста.
<ul style="list-style-type: none"> - Развој на туризмот во Северна Македонија 	<ul style="list-style-type: none"> - Недоволно искористен потенцијал; - Развој на можностите кои ги нуди земјата за планински и езерски туризам; - производство на органски производи. 	<ul style="list-style-type: none"> - Креирање на активни мерки и политики во насока на проширување на туристичкиот потенцијал во земјата; - Мерки за поттикнување на алтернативниот туризам.
<ul style="list-style-type: none"> - Здравствена заштита достапна за сите 	<ul style="list-style-type: none"> - Квалитетно и унапредено здравство. - Здравствениот систем не е достапен за сите подеднакво. 	<ul style="list-style-type: none"> - Реформи во здравствениот систем.

Основните очекувани клучни промени и придобивки од страна на граѓаните, како и нивната перцепција околу идниот економски развој на Северна Македонија се состојат од:

- Подобрувањето на животниот стандард, преку зголемување на бруто домашниот производ по глава на жител е еден од основните приоритети во наредните две децении на граѓаните на Северна Македонија.
- Високите стапки на невработеност и недоволната интеграција на пазарот на трудот на младото население се последица од неусогласеноста на образовниот систем со потребите на пазарот на трудот. Неусогласеноста на потребните знаења, вештини и квалификации на невработените со потребите на пазарот на трудот се основната причина за големото ниво на невработеност во Северна Македонија. Потребата од подлабоки реформи во образовниот систем и негово усогласување со потребите на пазарот претставуваат основни очекувања и предизвици од страна на граѓаните во наредниот период.
- Зголемено ниво на СДИ во наредните две децении и нивна интензивна соработка со домашното стопанство. Порастот на СДИ во Северна Македонија ќе придонесе за зголемување на вработеноста, пораст на продуктивноста на трудот, зголемување на извозот, но и зголемено ниво на хоризонтална и вертикална интеграција со домашните претпријатија, со што ќе имаат позитивно влијание врз зголемувањето на конкурентноста и подобрувањето на надворешно-трговската размена на државата.
- Зголемувањето на интеграцијата на невработените лица, односно подобрувањето на состојбите на пазарот на трудот се основа за зголемени и одржливи стапки на економски раст. Порастот на млади претприемачи, помогнати со активни економски мерки и фискални стимули, како и активно поврзување на домашните претпријатија со СДИ кои функционираат во ТИРЗ ќе бидат во насока на пораст на конкурентноста на македонското стопанство, пораст на извозот, зголемување на вработеноста.
- Развиената инфраструктура се смета за крвотокот на стопанството и претставува еден од основните приоритети на граѓаните. Крупната инфраструктура и

оптималната поврзаност претставуваат основата за воспоставување одржлив економски раст, како и подобрувањето на инвестициската клима воопшто.

- Високиот степен на сиромаштија, како и зголемувањето на јазот помеѓу општествените слоеви на населението се ставаат во директна корелација со достапноста до здравствена заштита, интеграција во образовниот систем, како и нивото на човечки развој воопшто. Потребата од дополнителни мерки за интеграција на пазарот на трудот, проследени со активни социјални политики во наредниот период е во насока на зголемено ниво на инклузивност на маргинализираните лица и намалување на нивото на сиромаштија во земјата.
- Зголемувањето на степенот на дигитализација, заштитата на животната средина, подобрувањето на транспарентноста на јавната администрација се во насока на зголемување на ефикасноста и ефективноста во трошењето на буџетските средства.

ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА ГРАЃАНИТЕ ОКОЛУ ТРАЕКТОРИЈАТА НА ДВИЖЕЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА – СТРАТЕШКИ ЦЕЛИ КОН КОИ ТРЕБА ДА СЕ НАСОЧЕНИ ИДЕНИТЕ ЕКОНОМСКИ ПОЛИТИКИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Во услови на глобализирани и динамични економски релации, Северна Македонија при поставувањето на основите на кои ќе се базира потенцијалниот економски раст треба предвид да ги земе своите компаративни предности, но и предизвиците со кои се соочува. Подобрувањето на животниот стандард, намалувањето на степенот на сиромаштија, заштитата на животната средина се потенцирани како три неопходни, основни аспекти врз основа на кои треба да се темелат сите наредни стратешки мерки и политики на економскиот раст на државата.

Визијата за развојот на Северна Македонија врз основа на ставовите и приоритетите на граѓаните може да се конципира врз неколку клучни сегменти:

- *Одржлив економски развој преку креирање на нови работни места кои придонесуваат за повисока додадена вредност во економијата и имаат позитивно влијание врз животната средина;*
- *Зголемено ниво на БДП по глава на жител преку зголемена продуктивност на трудот, отворање на нови работни места со повисока додадена вредност и пораст на куповната моќ на населението;*
- *Намалување на сиромаштијата, зголемена достапност до здравствена заштита и квалитетно образование за сите;*
- *Подобрување на демографската структура во Северна Македонија во наредните две децении, цел која ќе се оствари преку мерки и политики кои ќе влијаат на поттикнување на младите лица за креирање на сопствени бизниси во Северна Македонија со што ќе се влијае врз намалување на „одливот на мозоци“ од државата.*

5. МЕЃУТЕМАТСКИ ПРАШАЊА (СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА; ДОБРО ВЛАДЕЕЊЕ; УПРАВУВАЊЕ СО РИЗИК ОД КАТАСТРОФИ И ОТПОРНОСТ; ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И ИНОВАЦИИ; РОДОВА ПЕРСПЕКТИВА; ЧОВЕКОВИ ПРАВА)

Анализата на клучните стратешки документи во тематската област укажаа дека во некои од нив, во дефинираните цели, се сретнуваат меѓутематските области од наш интерес. Дефинираните цели, а посебно мерките и политиките кои ги засегаат овие

меѓутематските прашања, често остануваат само делумно реализирани или недоволно вклучени. Ова укажува на значајниот јаз во клучните политики од областа на економскиот развој, кој треба да се надополни во насока на усогласување со стратешките документи, закони и мерки/политики клучни за секоја од меѓутематските прашања. Анализата на економскиот развој треба да биде надополнета со движењето на индикаторите од одредени тематски области, во прв ред социјалната инклузија, родовата перспектива, управувањето со ризици од катастрофи и отпорност, дигитализацијата и иновациите, човековите права и доброто владеење.

А) Социјална инклузија

Политиките за економскиот развој треба да го промовираат развојот како концепт кој поддржува вклучување на сите граѓани во општествените текови во државата, понатаму достапност на здравствени и образовни услуги, спроведување на мерки за заштита на најсиромашните граѓани, спроведување на социјални иновативни промени во насока на зголемување на социјалната вклученост, адресирање на неформалната економија како инструмент за елиминирање на социјалната исклученост итн. Оттука, социјалните аспекти се вклучени во голем дел од стратешките документи поврзани со економскиот развој, особено со оглед на тоа што економскиот, социјалниот и напредокот на животната средина се трите алки за остварување на одржлив развој.

Националната стратегија за одржлив развој 2009-2030²⁶ потенцира дека Северна Македонија треба да биде општество во кое што економскиот напредок може да се одвива паралелно со подобрување на животната средина и **унапредување на социјалната кохезија**. Еден од петте приоритетни Цели за одржлив развој во петгодишна стратегија „Партнерство за одржлив развој“ за периодот 2016 - 2020 година, која Владата ја потпиша со ООН, е **социјална вклученост**. Во 2018 година, Националниот совет за одржлив развој утврди пет приоритетни Цели за одржлив развој (**сиромаштија; образование; економија; климатски промени и правда**). За мерките предвидени во **Програмата на економски реформи за 2022 - 2024 година** е проценето очекувано влијание врз социјалните резултати. Предвидени се и посебни мерки за зајакнување на системот за социјална вклученост на ранливи категории на лица, финансиска помош за Роми претприемачи итн. Еден од стратешките приоритети во **Програмата за работа на Владата** е остварување на забрзан и одржлив економски раст со **подобар животен стандард**. Во програмата, Владата се заложува за **поддршка на сите социјални категории, особено ранливите категории на граѓани, социјална инклузивност и развој на човечки капитал**. Социјалната кохезија е исто детектирана како една од приоритетните области во Планот за забрзан економски раст 2022-2026, и како една од стратешките цели во **Стратегијата за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031²⁷**.

Потенцијални индикатори:

- Сооднос на вкупниот приход на 20% од населението со највисок приход со приходот на 20% од населението со најнизок приход (S80/S20), по пол;
- Индикатор за бројот на домаќинства во којшто нема ниту едно вработено лице на возраст од 15 до 65 години, може и по пол;

²⁶ <http://www.macedoniamk/files/dokumenti/NSSD.pdf>

²⁷ Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031, Службен весник на РСМ 76/2021 од 06.04.2021 година.

- Долгорочна невработеност, по пол, возраст, националност, степен на образование;
- Број на лица за кои здравствените услуги се достапни;
- Неформална економија/Неформална вработеност, структура²⁸;
- Стапка на мултидимензионална сиромаштија;
- Стапка на сиромаштија кај вработени лица
- Број на деца надвор од образовниот процес, структура по различни белези
- Број на лица во процес на образование за возрасни
- Млади лица кои не се вработени и кои не се вклучени во процесот на образование или обука, % на население, според степен на образование, етничка припадност, место на живеење (урбана или рурална заедница), плански регион
- Комбиниран индикатор (AROPЕ), стапка на сиромашни или социјално исклучени лица за поединечни групи на население
- Индикатор за информираност на граѓаните во врска со активните мерки и политики на пазарот на трудот и за социјална заштита

Б) Родова перспектива

Како потписник на меѓународна Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација против жените КЕДПЖ, Пекиншката платформа за акција на ОН (ППА), и како земја кандидатка за членство во ЕУ, Северна Македонија de jure и de facto се заложува за постигнување родова еднаквост и обезбедување целосен развој и унапредување на жените. И покрај тоа што се направени значајни напори за промовирање на агендата на родовата еднаквост, родовата нееднаквост во земјата е сè уште нагласено присутна во сите сфери на општествено-економскиот и политичкиот живот. Може да заклучиме дека законодавството и институциите одговорни за родова еднаквост (и за еднаквоста воопшто) се релативно нови и сè уште во своите зачетоци. Тоа објаснува зошто вредноста на индексот за човековиот развој (ИЧР) кај жените во 2018 година е 0,737 наспроти 0,778 за мажите, со што вредноста индексот за родов развој (ИРР) е 0.947.²⁹

Согласно индексот на родова нееднаквост (ИРН), земјата е на 36-то место со вредност 0.145.³⁰ Индексот за родовиот јаз на Светскиот економски форум за 2019 година, со кој се мери јазот меѓу мажите и жените преку економски, политички, образовни и здравствени критериуми, ја рангира Северна Македонија на 70-то место од 153 земји (индекс 0,711). Тоа значи пад од 66-тото место од 2017 година. Земјата се оценува доста позитивно во однос на образовните постигнувања, здравјето и опстанокот, но ниско се оценува во однос на економското учество и можности, и особено во однос на политичкото омоќување.³¹ Дополнително, заклучоците и препораките на механизмите за човекови права на ОН утврдуваат дека родовата нееднаквост и дискриминација против жените во земјата опстојуваат во многу области (вработување, социјална

²⁸ Податоците односно одделните индикатори за неформалната економија, особено за неформалната вработеност ќе бидат од особено значење за анализа на степенот на економските активности кои, потенцијално би можеле да влезат во официјалните економски текови. Анализата на карактеристиките (пол, возраст, степен на образование, националност и сл.) на работниците кои се дел од неформалниот пазар на трудот ќе бидат од корист во анализа на причините, но и потенцијалните решенија за инклузија на ваквите категории на работници во официјалните економски текови., дотолку повеќе што во голема мера оваа група работници опфаќа социјално исклучени лица.

²⁹ <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>

³⁰ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

³¹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

заштита, здравје), кои се особено нагласени кај жените од не-мнозинските заедници и кај жените кои живеат во рурални средини.³²

Заложбите за поголема родова еднаквост се преточени и во документите на релевантните институции. Во петгодишната стратегија „Партнерство за одржлив развој“ за периодот 2016 - 2020 година, која Владата ја потпиша со цел промоција на рамномерен и одржлив развој, како и поддршка на интеграцијата на Македонија во Европската унија, **родовата еднаквост** е една од приоритетните области за соработка. Во Доброволниот национален преглед за целите за одржлив развој, родовите разлики се детектирани како еден од клучните предизвици, кои претставуваат лимитирачки фактор за забрзан економски развој. **Програмата на економски реформи за 2022 - 2024 година (ПЕР)** предвидува мерки, а за сите мерки е проценето очекувано **родово влијание**. На ова се надоврзува и **Програмата за работа на Владата на Република Северна Македонија**, каде Владата се заложува за **унапредување на родовата еднаквост**³³. Унапредувањето на родовата еднаквост е потребно да се разгледува и од регионален аспект, поради што во **Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031**³⁴, повисокиот степен на родова еднаквост е значаен сегмент на стратешката определба. **Национална стратегија за МСП (2018-2023)**,³⁵ дава посебно внимание на жените претприемачи, нивна поддршка, обука, ограничувањата и предизвиците со коишто се соочуваат жените и младите лица што водат и управуваат сопствени претпријатија, вклучување на деловните жени во консултациите и механизмите за дијалог на Владата и останатите јавни институции со приватниот сектор.

Потенцијални индикатори:

- Учество во креирањето на Бруто додадената вредност и на Бруто домашниот производ од страна на мажите и жените.
- Податоци за просечна исплатена бруто и нето-плата по пол (утврдување на родовиот јаз во платите)
- Број на машки и женски деца кои го напуштаат училиштето
- Број на машки и женски деца надвор од образовниот процес
- Број на жени претприемачи
- Застапеност на жените на раководни места и во органите на одлучување во приватниот и јавниот сектор
- Учество на жените во органите на власта
- Млади лица кои не се вработени и кои не се вклучени во процесот на образование или обука, % на население, по пол
- Комбиниран индикатор (ARОPE), стапка на сиромашни или социјално исклучени лица по пол
- Регистар на социјални претпријатија

³² И покрај тоа што законите во Северна Македонија се родово неутрални што се однесува до поседувањето и управувањето со земја, традиционално сопственоста, т.е. недвижнините стекнати во брак се водат на името на мажот. Податоците дисагрегирани род за мај 2016 покажуваат сериозна нерамнотежа (72% од вкупниот број на сопственици на имот се мажи, а 28% жени). Ваквата практика повеќекратно влијание врз родовата еднаквост. Прво, жените немаат право на приходот од имотот, на пример од издавање на имот, а им се оневозможува и пристап до финансирање за деловна активност/бизнис, со оглед на тоа што немаат имот на сопствено име што можат да го користат како хипотека.

³³ Во тек е изготвување на Стратегија за човечки капитал на Република Северна Македонија.

³⁴ Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031, Службен весник на РСМ 76/2021 од 06.04.2021 година.

³⁵ [Strategija za MSP - finalna verzija 03 04 2018 .pdf \(economy.gov.mk\)](#)

В) Дигитализација и иновации

Повисок степен на дигитализација во стопанството, односно дигитализацијата на деловните процеси, би овозможило значаен придонес во креирањето на потенцијалите за одржлив економски раст во наредниот период. Степенот на дигитализација ја вклучува и понудата на е-услуги за граѓаните и деловните субјекти како на пример, дигитализација на услугите поврзани со регулативата за започнување или водење на бизнис, дигитализација на царинските постапки при увоз и извоз на стоки, итн. Според е-влада одредницата на Европската Унија³⁶ за 2021 година, и покрај големиот напредок во изминатите две години, Северна Македонија се уште е далеку од ЕУ просекот во дигитализацијата на услугите за започнување на бизнис и водењето на бизнис. Истото ја намалува конкурентноста на нашите претпријатија бидејќи ги зголемува нивните трошоци (пари и време) во споредба со другите европски претпријатија.

Иновациите претставуваат еден од основните елементи за подигнување на конкурентноста и реструктурирање на економијата кон секторите со повисока вредност, а со тоа и повисок раст. За жал, индикаторите за мерење на иновативноста според Европска одредница за иновативност 2021³⁷, покажуваат дека земјата е рангирана во категоријата Скромни Иноватор или последната категорија на национални економии според степенот на иновативност. Истото се должи на долгогодишното ниско ниво на издвојувања на истражување и развој од страна на државата, како и ниското учество на приватниот сектор во оваа сфера. Дополнително, можеби треба да гледаме на иновациите не само како иновации во приватниот сектор, туку и како иновации во владеењето кои би донеле до подобар економски раст.

Дигитализацијата и иновациите, како едни од клучните предуслови за забрзување на економскиот раст и постигнување на повисоко ниво на економски развој, се во врвот на приоритетите утврдени во стратешките документи во областа на економскиот развој. **Програмата на економски реформи за 2022 - 2024 година (ПЕР) предвидува мерки во насока на поголема дигитализација во различни области: транспорт, е-услуги, понатаму Хибриден фонд за зелени и дигитални старт-ап и иновативни мали и средни претпријатија, подобрување на соработката меѓу академската заедница и индустријата во насока на подобрување на иновативноста. Со цел поголема транспарентност и отчетност во врска со субвенциите, препорака е да се воспостави Информациски систем за управување со државната помош (СА МИС). Дигитализацијата, иновациите и технолошкиот развој се исто така една од приоритетните области во Планот за забрзан економски раст 2022 – 2026 година. Индустриска стратегија на Република Македонија 2018-2027, со акциски план ја истакнува потребата од зголемување на иновациите и трансферот на технологии. Во Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031³⁸ е утврдена заложба за унапредување на локалните услуги, а во таа насока и дигитализација на дел од тие услуги. Националната стратегија за МСП (2018-2023),³⁹ ги дефинира следните стратешки цели: Поволно деловно окружување во коешто се поттикнуваат**

³⁶ Европска Комисија. (2020). Извештај за е-Влада 2020. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/egovernment-benchmark-2020-egovernment-works-people>

³⁷ <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/45928/attachments/1/translations/en/renditions/native>

³⁸ Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031, Службен весник на РСМ 76/2021 од 06.04.2021 година.

³⁹ [Strategija za MSP - finalna verzija 03 04 2018 .pdf \(economy.gov.mk\)](#)

претприемништвото и инвестициите; Динамичен екосистем на претприемништво и иновации, преку зголемување на претприемачкиот и иновативниот капацитет на МСП; **Подобрување на науката, технологијата и иновациите во развојот на МСП;** **Основање научни и технолошки паркови и инкубатори за иновации итн.** **Националната Стратегија за иновации (2012-2020)** има за цел да ги поттикне конкурентноста и економскиот развој врз основа на знаење и иновации, преку следните стратешки цели: **зајакнување на склоноста на бизнис секторот за внесување иновации; зајакнување на човечките ресурси за иновации; создавање регулаторно окружување за поддршка на иновациите; и зголемување на тековите на знаења помеѓу актерите во иновациите.** Активности за подигнување на стапката на иновации биле предвидени и во Стратегијата за иновации 2012-2020⁴⁰, како и Стратегијата за конкурентност (2016-2020)⁴¹, посебно преку државната помош што се доделува преку Фондот за иновации и технолошки развој. Стратегијата за паметна специјализација која се подготвува од 2020 година и нацртот на Национална Стратегија за ИКТ (2021-2025)⁴² ги опфаќа политиките, мерките и програмите во делот на иновациите во следниот стратешки период. Овие стратегии се уште не се усвоени, но се наоѓаат во финални фази на подготовка.

Потенцијални индикатори:⁴³

- Степен на дигитализација на деловните процеси, по одделни институционални категории, како и согласно карактеристиките на деловните субјекти
- Степен на дигитализација на јавните услуги
- Процент на лица со постојан пристап до интернет
- Број и вредност на онлајн продажби, по индустрии
- Трошоци за истражување и развој во јавниот и во приватниот сектор
- Број на старт-ап компании
- МСП кои воведуваат иновации
- Регистар на социјални иновации
- Број на апликации за патенти
- Учество на извозот на средно и високо-технолошки производи во вкупниот извоз
- Индикатори за влезот на странски директни инвестиции кои се носители на трансфер на технологии

Г) Добро владеење

Доброто владеење е пристап кон владата која е посветена на создавање систем заснован на правда и мир кој ги штити човековите права и граѓанските слободи на поединецот⁴⁴.

⁴⁰ Стратегија за иновации на Република Македонија за 2012-2020. Скопје, Македонија: Фонд за иновации на Р.М. Достапно на: http://www.fitr.mk/wpcontent/uploads/2015/02/Strategija-za-inovacii_final_oktomvri20121.pdf

⁴¹ Влада на Република Македонија (2016). Стратегија за конкурентност со акционен план на Република Македонија 2016-2020. Скопје, Македонија: Влада на Р.М. Достапно на: http://www.vicerepremierekonomija.gov.mk/files/pdf/Strategija_za_konkurentnost.pdf

⁴² Нацрт Национална Стратегија за ИКТ (2021-2025) Достапно на: [Нацрт Акциски план на Национална Стратегија за ИКТ 2021-2025 в.1.1 Нацрт_id=27_version=2.DOCX \(live.com\)](http://www.fitr.mk/wpcontent/uploads/2021/10/14/what-is-good-governance/)

⁴³ (Dukovski, V. Bogdanovska A. (2017). National Innoscores Available at: http://www.innoplatfrom.eu/images/deliverables/d.3.x.2/D3.2.-National_Innoscores-Innoscorecard-FYROM.pdf)

⁴⁴ Creative Learning, Link: <https://creativelearning.org/blog/2021/10/14/what-is-good-governance/>

Постои директна врска помеѓу доброто владеење и човековите права⁴⁵. Доброто владеење е потребно за спречувањето на корупцијата, лошото работење и лошото владеење како и злоупотреба на нормите на административното право. Доброто владеење е особено значајно за обезбедување на поволна бизнис клима во државата, привлекување на странски и домашни инвестиции, јакнење на довербата на граѓаните во инситутциите, што ги подобрува можностите за побрз економски развој.

Тоа се препознава во документите поврзани со одржливиот развој. Во стратегијата „Партнерство за одржлив развој“ за периодот 2016 - 2020 година, со цел промоција на рамномерен и одржлив развој, како и поддршка на интеграцијата на Македонија во Европската унија, една од петте приоритетни области за соработка е **доброто владеење**, а во 2018 година, Националниот совет за одржлив развој утврди пет приоритетни Цели за одржлив развој, меѓу кои и правда. Во поглед на **доброто владеење и дигитализација и иновации, со цел поголема транспарентност и отчетност во врска со субвенциите**, во **Програмата на економски реформи за 2022 - 2024 година (ПЕР)** препорака е да се воспостави Информациски систем за управување со државната помош (СА МИС). Во **Стратегијата за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031**⁴⁶. во рамки на стратешките цели е опфатено зајакнување на политиката на регионален развој и административните капацитети.

Обединетите нации имаат воспоставено осум принципи за добро владеење кои се прифатени и од Европската Унија, и тоа: 1) Консензуалност 2) Партиципативност, 3) Спроведување на законистоста, 4) Ефективност и ефикасност, 5) Правичност и инклузивност, 6) Респонзивност, 7) Транспарентност и 8) Одговорност⁴⁷. (При оценување на напредокот на нашата држава кон Европска Унија, Комисијата редовно дава оценки за добро владеење на основа на овие принципи⁴⁸).

- Партиципативноста претпоставува директен или репрезентативен пристап до системите на власт на сите групи, особено најранливите.
- Во поглед на владеење на правото, Европска Комисија во извештајот за 2021 година нотира дека земјата има одредено ниво на подготовка во борбата против организираниот криминал. Законската рамка е во голема мера во согласност со европските стандарди и напорите за спроведување на стратегии против организираниот криминал мора да продолжат. Постигнат е одреден напредок на оперативно ниво, но потребно е подобрување на ефективността на спроведувањето на законот во борбата против одредени форми на криминал, како што се перење пари и финансиски криминал. Според ДКСК во 2020 година се поднесени пријави во различни области но нема некој податок која од тие директно влијаат економски развој⁴⁹.⁵⁰

⁴⁵ Henk Addink, *Good Governance: Concept and Context*, Published to Oxford Scholarship Online: May 2019, link: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780198841159.001.0001/oso-9780198841159>

⁴⁶ Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031, Службен весник на РСМ 76/2021 од 06.04.2021 година.

⁴⁷ United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, What is Good Governance?, link: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>

⁴⁸ Види: European Commission, Commission Staff Working Document North Macedonia 2021 Report, Strasbourg, 19.10.2021

⁴⁹ ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА РАБОТАТА НА ДРЖАВНАТА КОМИСИЈА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈА ЗА 2020 ГОДИНА, Скопје Март 2021 година...стр.11.

⁵⁰ European Commission, Commission Staff Working Document North Macedonia 2021 Report, Strasbourg, 19.10.2021, стр. 36-37.

- Во поглед на транспарентноста, направено е рангирање на Министерствата кои се сметат за значајни во економски развој според Индексот на активна транспарентност, но за другите клучни чинители нема податок колку се транспарентни⁵¹. Во Центарот за правни совети (ALAC) при Transparency International – Macedonia во 2021 година пристигнале 66 пријави за правна помош каде пријавените се жалат за нетранспарентност⁵².
- Во однос на респонзивноста, според Центар за граѓанска комуникација институциите просечно одговориле на поставените прашања за 16 дена, но само 61 % ги доставија барањата во законскиот рок. Сепак, само 61 % од институциите одговорија на барањата во законскиот рок од 20 дена, додека останатите 39 % го доставиле одговорот по истекот на овој рок⁵³.
- **Еднаквост и инклузивност** Уставот на Република Македонија во член 32 гарантира дека секој има право на работа, слободен избор на вработување, заштита при работа и материјална безбедност за време на привремена невработеност. Преглед на органи/установи и институции во кои се распоредени лицата со попреченост кои го оствариле правото на вработување се дадени во другите тематски области. Овде само ќе наведеме дека од анализата на податоците Народниот правобранител ја утврди следната состојба: Од вкупно 300 лица со попреченост кои биле рангирани/избрани по објавениот оглас, 230 го оствариле правото на вработување, односно се распоредени во орган/институција, додека 33 не се распоредени.
- Според податоците за управување од Светска Банка, има благо натпросечна ефективност на Владата на Северна Македонија, според перцентилниот ранк.⁵⁴ Одреден број на министерства кои имаат влијание во економскиот развој, како Министерството за финансии имаат донесено стратегија за мерење на ефективноста и ефикасноста но немаат податоци како тие се спроведуваат и кои се резултатите.
- Немаме податоци кои директно посочуваат на сознанија за одговорност во делот на економски развој додека индиректни кои се поврзани за институции значјани за економскиот развој, како што се надлежните министерства, агенции и фондови се дадени во останатите тематски обработки.

Потенцијални индикатори:

- Контрола на корупцијата
- Ефективност на јавниот сектор, по институции
- Политичка стабилност
- Квалитет на регулацијата
- Индекс на владеење на правото
- Видливост на извештаите на институциите за јавноста
- Партиципативност во органите на одлучување во јавните институции според различни белези

⁵¹ Центар за граѓанска комуникација, Индекс на активна транспарентност 2021, Скопје, Мај 2021 година, стр 12 -13., Линк: <https://www.ccc.org.mk/images/stories/akt21.pdf>

⁵² Види графикон Транспаренси Интернешнл Македонија, Годишен Извештај јануари, 2021, [transparency.mk](https://www.transparency.mk)

⁵³ Центар за граѓанска комуникација, Индекс на активна транспарентност 2021, Скопје, Мај 2021 година, стр 12 и 22., Линк: <https://www.ccc.org.mk/images/stories/akt21.pdf>

⁵⁴ Извор: Светска банка (World Governance Indicators)

Д) Управување со ризик од катастрофи и отпорност

Управувањето со ризици, заштитата, превенцијата и справување со последиците од катастрофи претставува значаен сегмент на стратегиите за развој. Пандемијата предизвикана од КОВИД 19 претставува најдобар пример за значењето и важноста за справувањето со ризици и отпорност на општеството. Дополнително, големиот број на природни катастрофи во регионот во изминатите години, годишните пожари во летните временски периоди како и обилните врнежи низ текот на годината, наметнуваат потреба за воспоставување на ефикасен и ефективен систем за управување со ризици што ќе овозможи навремена заштита на животната средина и на човечките животи.

Потенцијални индикатори:

- Импакт на катастрофални настани врз БДП, по индустрии
- Импакт врз економскиот развој на национално и локално ниво
- Вредност на инвестиции за отпорност / за намалување на ризици од катастрофи
- Број на пожарникари на 1000 жители
- Просечна старост на противпожарни возила
- Регистар на претрпени штети на земјоделските насади од лоши временски услови
- Број на стручни лица за управување со кризи
- Податоци за проценка на ризиците
- Број на спроведени обуки за постапување во случај на непогода или катастрофа (во јавни и приватни институции, за пошироката јавност)

Ѓ) Пристап заснован на човекови права – економски развој

Според Пристапот заснован на човекови права (ПЗЧП) кон економскиот развој, политиките за развој не треба да се стремат кон едноставен економски раст кој во предвид го зема единствено Бруто домашниот производ (БДП) како главна единица мерка за развој. Наспроти тоа БДП е само еден дел од севкупниот економски развој кој треба да се следи од поширок аспект кој ќе ја опфати еднаквата распределба. Согласно Целите за одржлив развој неопходно е и анализата на состојбата на економскиот развој да е базирана врз принципот на човекови права. Економскиот развој треба да се планира и следи согласно принципите на инклузивност и недискриминација бидејќи крајната цел е постигнување развој кој што е рамномерен и ја намалува сиромаштијата., кој е еднаков, инклузивен и кој не создава дополнителни кршења на човекови права и дискриминација.

Човечкиот развој се фокусира на подобрување на квалитетот на живот на луѓето, без да постои претпоставка дека економскиот раст ќе доведе до автоматска поголема благосостојба за сите. Растот на БДП на пример се смета за средство за постигнување на развој а не за цел сама по себе. За мерење на развојот кој што се заснова првенствено на човечкиот развој и еднаквата дистрибција на ресурси, особено е важен Индексот за човечкиот развој (Human Development Index - HDI)[1]⁵⁵, Индексот за мултидимензионална сиромаштија (Multidimensional Poverty Index (MPI) како и Индексот на нееднаквост на човековиот развој (Inequality Human Development Index - IHDI).[2]⁵⁶ Индексот на човековиот развој се концентрира на луѓето, нивните можности и изборите кои ги имаат. Република Северна Македонија е на 82 место од вкупно 189

⁵⁵ <https://hdr.undp.org/>

⁵⁶ <https://hdr.undp.org/en/countries>

земји на индексот за човековиот раст.⁵⁷ Индикаторите кои се важни за мерење вклучуваат образование, животен век, здравје, сиромаштија, БДП, нееднаквост, распределба на ресурси, родова еднаквост, итн.

Со цел оценување на почитувањето и вклученоста на човековите правата во политиките за економски развој ќе се земат предвид следните принципи на ПЗЧП: партиципативноста (учество и инклузивност); отчетност (одговорност и транспарентност) и недискриминација.

- Партиципативност/инклузивност/вклученост: Инклузивноста во креирањето на политиките за економски развој е особено важна за овозможување на еднаков економски развој. Стратегиите и програмите за економски раст на државата го предвидуваат начелото на инклузивност како предуслов за економски раст и развој. Сепак не може да се констатира значајна вклученост на граѓаните при изготвување на важни документи за економскиот развој.
- Отчетност/Одговорност и транспарентност: Отчетноста и транспарентноста на политиките за економски развој е особено важна за постигнување на развој темелен на човековите права. Економскиот развој воден од призмата на искористување на природните и човечките ресурси за постигнување единствено забрзан економски раст можат особено негативно да се одразат на најранливите групи. Не постои соодветна анализа на влијанието врз човековите права при креирање на политики и програми кои треба да придонесат за економскиот развој како на пример политики за привлекување на странски инвестиции, давање под концесии на природни ресурси и слично. Не постои соодветен постојан механизам кој ќе го следи можното негативно влијание врз човековите права на мерките за економски развој.
- Не-дискриминација: Несоодветните политики за економски развој и нееднаквата дистрибуција на ресурси за различни региони и градови доведува до нерамномерен развој и зголемување на сиромаштијата. Не постојат афирмативни мерки засновани на права кои ќе овозможат одржлив економски развој и ќе ја намалат нееднаквоста.

6. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА ВО ВРСКА СО ПРОЦЕСИТЕ НА НРС

Република Северна Македонија (PCM), во поглед на нивото на развиеност, односно доход по глава жител, оствари значителен напредок од осамостојувањето до денес. Таа премина од групата на земји со пониско средно ниво на доход во групата на земји со повисоко средно ниво на доход per capita. Во период од 30тина години, доходот по глава жител значајно се зголеми. Животниот стандард на граѓаните е подобрен, екстремната сиромаштија е намалена, а проширена е социјалната заштита, има подобар пристап до образование, подобрена инфраструктура, подигнато ниво на дигитализација. Подобрена е и дистрибуцијата на доходот помеѓу граѓаните, мерена преку Цини коефициентот (30,7% во 2019). PCM постигнуваше задоволителна стапка на економски раст пред глобалната финансиска и економска криза. Сепак како земја кандидат за членство во ЕУ, Северна Македонија заостанува зад просекот на ЕУ во речиси сите аспекти на економскиот развој. Иако има постигнато значителен напредок во поглед на економските, социјалните и институционалните димензии од осамостојувањето, сепак тоа не е доволно за позначително приближување до квалитетот на живот на граѓаните и животниот стандард во земјите од ЕУ. Нивото на економски развој (мерено преку БДП по глава жител во PPP) е на ниво 1/5 од просекот на ЕУ. Сеуште е ниско нивото на продуктивноста на македонската економија, кое е клучно за остварување на повисоко

⁵⁷ <https://hdr.undp.org/en/countries/profiles/MKD>

ниво на економски развој. Стапката на сиромаштија изнесува 21,6%, што значи дека малку повеќе од една петтина од населението живее под прагот на сиромаштија. Дополнително, сè уште е тешко да се процени колку ќе забави долгорочниот економски развој на земјата како последица од тековната криза и колкави стапки на раст се потребни за во брзо време да се достигне преткризното ниво на производство. Во идниот период, Северна Македонија ќе мора да работи на совладување на последиците од кризата предизвикана од пандемијата и на приближување, конвергенција кон земјите од Европската Унија (ЕУ).

Секоја стратегија, план за економскиот развој е неизбежно поврзана и со социјалните аспекти и со аспектите на животната средина, во насока на долгорочна одржливост и раст на просперитетот и квалитетот на живот на граѓаните. Економскиот развој е клучна област во националната стратегија за развој, бидејќи е поврзан со сите останати компоненти на развојот на една земја. Оттука нашата обработка на оваа тематска област водеше сметка да не се повторува во своите елаборации со веќе утврдените тематски области, меѓутоа сепак да ја задржи потребната структура и да ги опфати клучните области од економскиот развој.

Анализата на клучните стратешки документи, нивниот опфат, целите кои се дефинирани во истите, како и политиките укажаа на следните предизвици во поглед на усогласеност на стратешките документи од тематската област:

- ✓ Не постојат конкретни (важечки) стратешки документи чиј што стратешки опфат е единствено Економскиот развој. Последен таков документ е Националната стратегија за економскиот развој на Република Македонија: развој и модернизација, подготвена од МАНУ во 1997 година.
- ✓ Голем дел од областите важни за економскиот развој – посебно стратешко се третирали во други стратешки документи од областа на економските политики, образованието, деловниот сектор, индустријата, здравството, демографијата, социјалната сфера, конкурентноста и технолошкиот развој итн.
- ✓ Еден дел од клучните стратешки документи се истечени, а најголемиот дел од истите (важни за економскиот развој) се краткорочни/среднорочни.
- ✓ Не постои законска рамка која ќе го дефинира процесот (засегнати страни, партиципација, процес, мониторинг) за изработка на клучните стратешки документи (постојат парцијални решенија).
- ✓ Не постои секогаш усогласеност во целите/политиките од интерес за економскиот развој во различните стратешки документи – отсуствува кохезија и поврзаност помеѓу истите и по хоризонтала и по вертикала. Потребно е поголемо усогласување и поврзување на истите.

Постојат и потенцијални потешкотии и предизвици во доменот на спроведувањето на клучните стратешки документи/политики кои се исклучително важни и е потребно да бидат земен предвид:

- ✓ Еден од клучните предизвици преставува нередовната (често и неспроведена) евалуација на спроведувањето на стратешките документи – пред сè нивните политики и мерки. Ова често преставува ограничување и при подготовка на новите стратешки документи.

- ✓ Често дефинираните мерки и активности во стратешките документи не се во согласност со кадровските, административните и други потенцијали, ресурси за нивна имплементација. Често процедурите при подготовка на овие документи/законски решенија не ги следат добрите начела/практики во нивна подготовка, што понатаму влијае на имплементацијата.
- ✓ Отсуствува континуитет во спроведување на стратешките документи – со промена на политичките гарнитури/раководни лица процесите се менуваат или успоруваат.
- ✓ Во определени случаи отсуствуваат конкретни акциски планови, кои ќе овозможат поконкретна реализација и следење на планираните политики/мерки од засегнатите страни.
- ✓ Потребни се конкретни механизми кои ќе овозможат мониторинг, следење, меѓутоа и начин на контрола/стимулирање на засегнатите институции за имплементација на стратешките документи – кои треба да ги чувствуваат како свои.
- ✓ Понекогаш постои и колизија помеѓу различните стратешки документи, или нејасно дефинирање на улогата на секоја од засегнатите страни, што исто така може да влијае на процесот на имплементација.

Обработката на тематската област Економски развој беше фокусирана на утврдување и детална елаборација на клучни индикатори, нивниот придонес и потенцијални извори на податоци за утврдување на истите – во следните области:

- Домашно производство и потенцијали за развој
- Национален доход и домашно штедење
- Индустриско производство – клучните дејности и индустрии во македонската економија
- Инвестиции во основни средства – државен, деловен и секторот на домаќинствата
- Карактеристики и структура на деловни субјекти (дејности, бројот на вработени итн.)
- Инвестиции во човечки капитал – истражување и развој; очекувано траење на живот, здравство итн.
- Потенцијали на македонската економија - додадена вредност на клучните сектори

За најголем дел од индикаторите кои претставуваат основа за анализа на економскиот развој во Северна Македонија се достапни секундарни податоци и за истите можат да се обезбедат соодветни извори, особено што тие се предмет на стандардизација и вклучување во повеќе официјални меѓународни статистики од Светската банка, ММФ, Евростат и др. Во мапирањето на индикаторите, како и нивната детална анализа по одделни карактеристики (дејности, полова структура, индустрии, временска рамка и сл.) беа консултирани различни анализи и документи кои во себе го анализираат прашањето на економскиот развој. Дадени се и соодветни насоки кои можат да претставуваат дополнување и би дале свој придонес во анализата на карактеристиките и потенцијалите на економскиот развој на Северна Македонија во наредниот период, како што се: карактеристики на отселените и доселените лица од/во Северна Македонија (возраст, степен на образование, плански регион) – со цел да се анализираат социоекономските ефекти од ваквиот тренд; Индикатор за степенот на неформална економска активност во Северна Македонија (дејности, индустрии, региони); Индикатор за неформалната

вработеност (видот на неформалната вработеност, карактеристиките на неформалните работници) итн.

На крај само да нагласиме дека Економскиот развој е клучна алка која придонесува кон поголема продуктивност, вработеност, квантитативни/квалитативни структурни и технолошки промени, како и одржливо зголемување на животниот стандард и благосостојбата на сите индивидуи во земјата.

АНЕКС

A1. СПИСОК НА КЛУЧНИ ЗАСЕГНАТИ СТРАНИ

- **Владата на Република Северна Македонија** која ја утврдува економската и развојната политика и утврдува мерки за нејзино остварување, ги поттикнува економскиот прогрес, остварувањето порамномерен регионален развој, научниот и технолошкиот развој, креира стратегии за привлекување на СДИ, презема мерки за унапредување на социјалниот развој итн. За разгледување на документите во областа на економскиот систем и развојната политика, во рамки на Владата формирана е **Комисија за економски систем и тековна економска политика**.
- **Министерство за финансии** е една од централните институции со надлежност во креирањето на макроекономската политика и политиката за развој на националната економија, како и во реализација на политиките за поттикнување на динамичен економски раст и одржлив економски развој.
- **Министерството за економија** игра клучна улога во водењето на развојната и тековната економска политика во областа на производството, трговијата, туризмот, угостителството и занаетството.
- **Дирекцијата за технолошко индустриски развојни зони** е основана од страна на Владата на Република Северна Македонија и во нејзина надлежност е управувањето со четиринаесетте основани технолошко-индустриски развојни зони во земјава.
- **Фондот за иновации и технолошки развој** е владина институција која е задолжена за поддршка на стартапи и иновативни компании во Република Северна Македонија. Главните приоритети на Фондот се подобрен пристап до финансиска поддршка за иновации и за технолошки развој и промовирање и поттикнување на иновациската дејност во Северна Македонија, како еден од клучните двигатели на забрзан економски раст и развој.
- **Националниот совет за одржлив развој** е надлежен за спроведување на Националната стратегија за одржлив развој и на Целите за одржлив развој на Обединетите нации во Северна Македонија, преку програми за одржлив развој делегирани на поединечните министерства.
- Во рамките на Министерството за животна средина и просторно планирање е формиран **Сектор за одржлив развој и инвестиции**, кој е надлежен за креирање и спроведување на политики за одржлив развој, животна средина и климатски промени, како и подготовка и спроведување на Програмата за инвестирање во животната средина и капитални инвестиции од областа животна средина.
- **Стопанските комори на Северна Македонија** – сите стопански комори формираны во Северна Македонија секако дека се една од клучните засегнати страни во водењето на индустриската политика. Тие даваат поддршка на бизнисот, а компаниите кои се членки во стопанските комори се активни учесници во

процесот на креирање на политики за развој на одредени индустриски сектори, поврзување на компаниите во кластери.

- **Развојна банка на Северна Македонија ад Скопје** дава финансиска поддршка преку промоција и понуда на поволни финансиски производи за микро, малите и средни претпријатија во Северна Македонија, со цел да се создаде амбиент за подобрување на домашната конкурентност, поддршка на извозот и економски раст и развој.

A2. СПИСОК (АНАЛИЗА) НА КЛУЧНИ ИНДИКАТОРИ / ПОДАТОЦИ

ИНДИКАТОР	ИЗВОР
Бруто домашен производ (БДП)	Државен завод за статистика (ДЗС)
Додадена вредност	Државен завод за статистика (ДЗС)
Национален доход - прилагоден	Светска банка
Инвестиции во основни средства	Државен завод за статистика (ДЗС)
Активни деловни субјекти	Државен завод за статистика (ДЗС)
Деловни тенденции во преработувачката индустрија	Државен завод за статистика (ДЗС)
Трошоци за истражување и развој – според секторот на извршување	Државен завод за статистика
Вработени во истражувачко развојна дејност	Државен завод за статистика
Тенденции на пазарот на трудот	Државен завод за статистика
Надворешни миграции	Државен завод за статистика
Надворешно-трговска размена	Државен завод за статистика
Странски директни инвестиции	НБРМ
Нето национално штедење	Светска Банка
Очекувано траење на животот	Светска Банка
Трошоци за здравство	Светска Банка

Во продолжение е дадена анализа на динамиката на движење или структурата на наведените клучни индикатори / податоци за Република Северна Македонија.

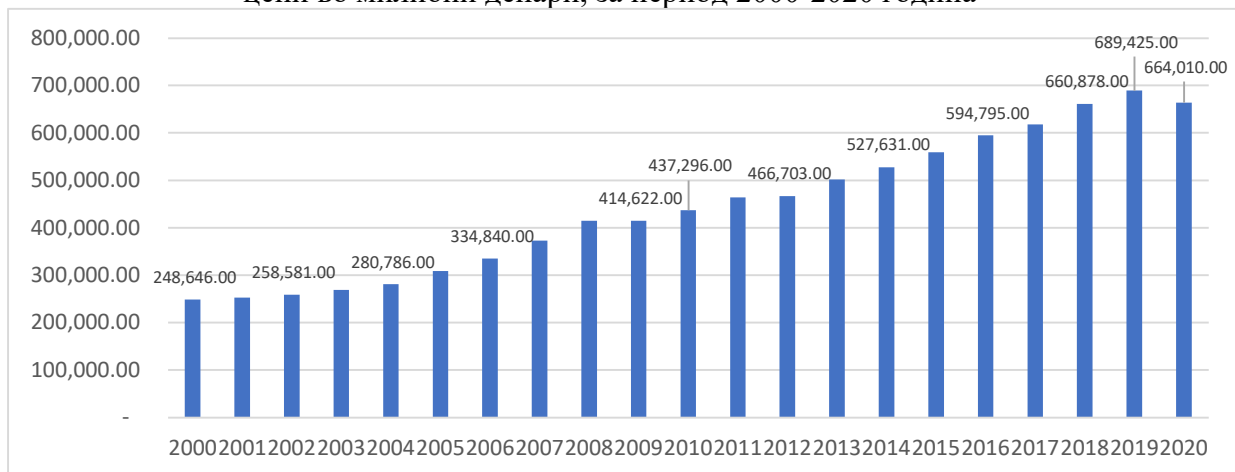
Бруто домашен производ (БДП)

Движењето на Бруто домашниот производ на Република Северна Македонија во претходните две децении, во просек бележи тренд на пораст. Движењето на номиналниот БДП на Северна Македонија за период 2000-2020 година, може да се заклучи дека, со исклучок на 2009, 2013 и 2020 година истиот забележува пораст. Бруто домашниот производ во 2020 година заема вредност од 664,010 милиони денари, со што може да се заклучи дека номиналниот БДП во период од 20 години се зголемил за 2,7 пати. (види Графикон 1). Сепак, со цел да се анализира реалниот раст на економијата во последните две децении, потребно е да биде прикажан и БДП по реални цени, односно во вредност која во себе не го содржи порастот на цените. Оттука, доколку за референтни вредности, односно како референтна година се земат цените од 2005 година, во тој случај реалниот БДП во 2020 година изнесувал 279,794 милиони денари, и во последните 20 години, се зголемил за 1,6 пати (види Графикон 2). Анализата на БДП по глава на жител може да послужи за анализа на порастот на животниот стандард на граѓаните на Северна Македонија, но и за компарација со порастот на БДП по глава на жител со останатите земји. Бруто домашниот производ по глава на жител се генерира кога вредноста од вкупниот БДП ќе се стави во однос со вкупниот број на жители. Оттука, БДП по глава на жител, по тековни цени, во 2020 година изнесувал 320,962 денари, и однос на 2000 година се зголемил за 2,6 пати. Исто така, прикажувањето на стапката на раст на БДП го

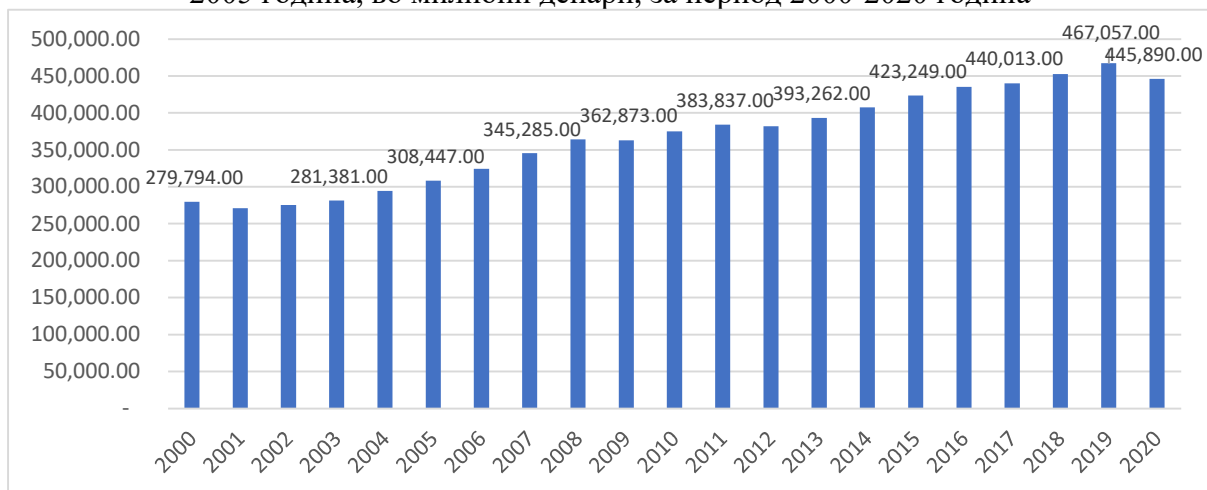
покажува степенот на пораст на БДП во тековната година во споредба со вредноста на БДП во претходната година. Степенот на пораст на БДП и БДП по глава на жител покажува дека скоро и да не се разликуваат стапките на пораст во БДП и Во 2020 година, како последица на мерките и политиките преземени како резултат на КОВИД-19 пандемијата, се забележуваат негативни стапки на пораст на БДП, со што реалниот БДП забележува пад од 4,53%, додека номиналниот БДП и БДП по глава на жител забележуваат намалување од 3,69% и 3,34% (види Графикон 4).

Графикон 1. Бруто домашен производ на Република Северна Македонија, по тековни цени во милиони денари, за период 2000-2020 година

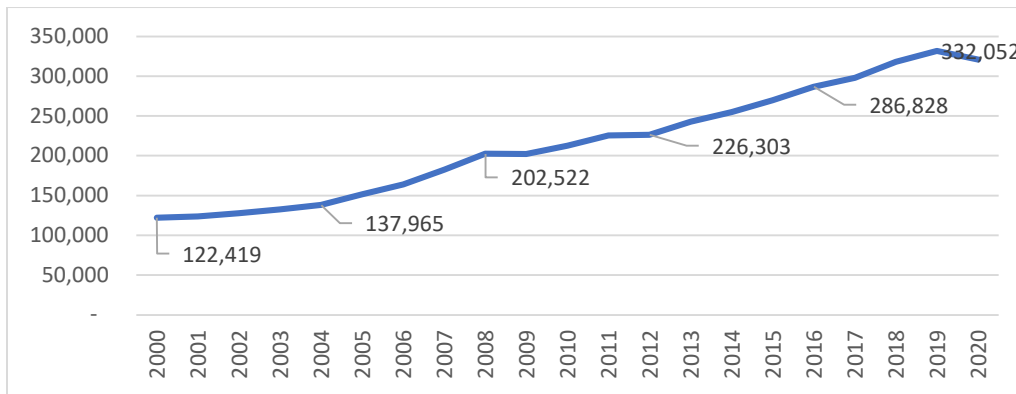
Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 2. Бруто домашен производ на Република Северна Македонија, референтна 2005 година, во милиони денари, за период 2000-2020 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 3. БДП по глава на жител, по тековни цени, за период 2000-2020 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

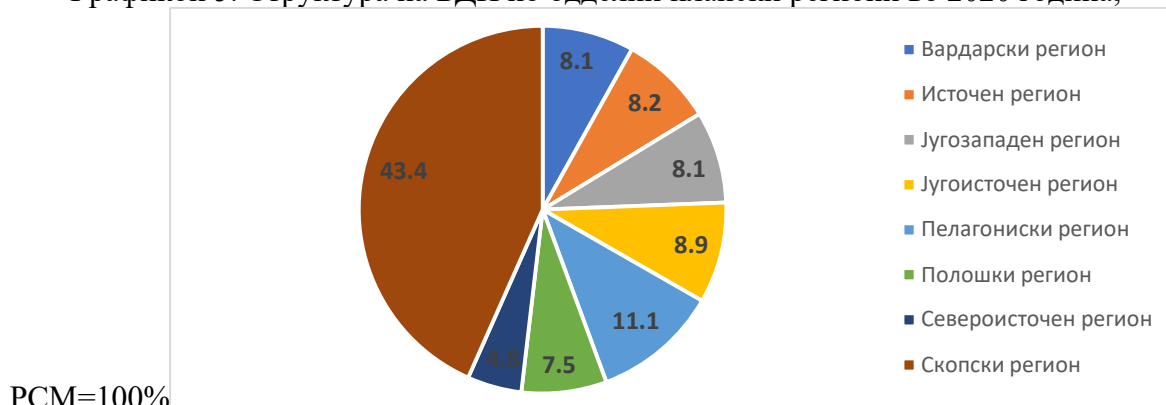
Графикон 4. Стапки на пораст на БДП и БДП по глава на жител, за период 2001-2020 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Распределбата на БДП по одделни плански региони претставува значаен индикатор за пропорционалноста во распределбата на економската активност во сите плански региони во Северна Македонија, како и показател за вкупниот развој на регионите. Во структурата на БДП во 2020 година најголемо учество има Скопскиот плански регион кој учествува со 43,4% во вкупниот БДП. Од друга страна, најниско учество во БДП во 2020 година забележува Североисточниот плански регион со учество од 4,8% во вкупното производство. (Види Графикон 5). Кога се анализира БДП по глава на жител по одделни плански региони може да се заклучи дека во креирањето на БДП повторно предничи Скопскиот плански регион кој во 2020 година бележи вредност од 448,734 денари, што во споредба со БДП по глава на жител креиран во Полошкиот плански регион 152,216 денари е повисок за 2,9 пати (види Табела 1). Значајните диспропорции во развојот на одделните плански региони можат да се видат и низ споредбата на БДП по глава на жител во одделните плански региони, со националниот просек, Скопскиот плански регион, Вардарскиот плански регион, Југоисточниот плански регион и Пелагонискиот плански регион креираат БДП по глава на жител повисок од националниот, додека БДП по глава на жител под националниот просек имаат следните плански региони: Североисточен плански регион, Југозападен плански регион и Источниот плански регион, а Полошкиот плански регион креира БДП по глава на жител од само 48,1% од националниот просек (Види Табела 2).

Графикон 5. Структура на БДП по одделни плански региони во 2020 година,

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Табела 1. БДП по глава на жител, во одделни плански региони, ЕСС 2010, во денари

	2000	2005	2010	2015	2020
Вардарски регион	97,643.00	144,536.00	203,102.00	291,516.00	352,897.00
Источен регион	95,052.00	109,004.00	210,546.00	253,656.00	310,084.00
Југозападен регион	106,149.00	103,218.00	161,492.00	212,913.00	242,440.00
Југоисточен регион	105,495.00	138,871.00	226,550.00	315,717.00	339,868.00
Пелагониски регион	146,047.00	159,599.00	226,036.00	260,855.00	321,340.00
Полошки регион	65,080.00	74,023.00	107,074.00	121,824.00	152,216.00
Североисточен регион	82,030.00	75,652.00	118,092.00	164,161.00	178,921.00
Скопски регион	182,787.00	248,150.00	308,467.00	386,876.00	448,734.00

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Табела 2. БДП по глава на жител, структура по одделни плански региони, РСМ=100

	2000	2005	2010	2015	2020
Република Македонија	100	100	100	100	100
Вардарски регион	79.6	95	95.4	108	111.5
Источен регион	77.5	72	98.9	93.9	98
Југозападен регион	86.5	68	75.9	78.9	76.6
Југоисточен регион	86	92	106.5	116.9	107.4
Пелагониски регион	119	105	106.2	96.6	101.5
Полошки регион	53	49	50.3	45.1	48.1
Североисточен регион	66.9	50	55.5	60.8	56.5
Скопски регион	149	164	145	143.3	141.8

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Во анализата на економскиот раст и развој свое доминантно место зафаќа структурата на одделните дејности, како и намената односно употребата на БДП. Во креирањето на БДП на Северна Македонија во 2020 година доминантно учество има Трговијата на големо и мало, дејностите поврзани со поправка на моторни возила, Транспорт и складирање, Објекти за сместување и сервисни дејности со храна, потоа Рударството и вадење камен, Преработувачката индустрија Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација, Снабдување со вода, отстранување со отпадни води, Управување со отпад и дејности за санација со околината Јавната управа и

одбрана, Задолжителното социјално осигурување, Образование, Дејности поврани со здравствена и социјална заштита (Види Табела 3).

Табела 3. Бруто домашен производ, по произведен метод, по НКД Рев. 2, учество во БДП(%)

	2000	2005	2010	2015	2020
Земјоделство, шумарство и рибарство	10.1	9.7	10.1	9.7	9.1
Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација; Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санација на околината	15.8	15.1	15.5	16.8	16.9
Преработувачка индустрија	9	9.7	9.9	11.8	12.5
Градежништво	5.6	5.3	5.6	7.1	5.7
Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	14.3	16	15.6	18.4	19.7
Информации и комуникации	3.9	3.7	3.7	2.9	3.9
Финансиски дејности и дејности на осигурување	2.2	2.4	2.2	3	2.9
Дејности во врска со недвижен имот	14.1	14	12.9	11	10.2
Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	2.2	1.5	3.1	3.2	3.9
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	14.5	14.6	14.8	12.4	13.3
Уметност, забава и рекреација; Други услужни дејности; Дејности на домаќинствата како работодавачи; дејности на домаќинствата кои произведуваат разновидна стока и вршат различни услуги за сопствени потреби	1.6	3.5	2.7	2.7	3.1

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Табела 4. Бруто домашен производ, трошочен метод, учество во БДП (%)

	2000	2005	2010	2015	2020
Финална потрошувачка	92.4	96.4	93.8	85.8	83.2
Финална потрошувачка на домаќинствата, вклучувајќи НПИСД	75.5	80.2	75.5	68.8	66.4
Финална јавна потрошувачка	16.9	16.2	18.3	17	16.8
Бруто-инвестиции	21.9	19.8	24.5	30.4	29.6
Извоз на стоки и на услуги	32.9	34.8	39.8	48.7	58.1
Увоз на стоки и на услуги	47.2	51	58.1	65	70.9

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Табела 5. Бруто домашен производ, трошочен метод, во милиони денари

	2000	2005	2010	2015	2020
Бруто-домашен производ	248646	308447	437296	558954	664010
Финална потрошувачка	229716	297282	410328	479688	552174
Финална потрошувачка на домаќинствата, вклучувајќи НПИСД	187619	247360	330344	384798	440673
Финална јавна потрошувачка	42097	49922	79984	94890	111502
Бруто-инвестиции	54404	61212	106999	169942	196736
Извоз на стоки и на услуги	81921	107363	173999	272423	386031
Увоз на стоки и на услуги	117394	157411	254031	363099	470932

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Бруто додадена вредност

Бруто додадена вредност по основни цени се дефинира како разлика меѓу бруто-вредноста на производството и меѓуфазната потрошувачка (ДЗС, Методолошки објаснувања). Бруто додадената вредност, изразена во тековни цени, во просек, бележи позитивен тренд на движење низ целиот анализиран период (2000–2020 година). Бруто додадената вредност во 2020 година изнесува 598,204 милиони денари, што во споредба со истата вредност во 2000 година 209,601 милиони денари, претставува пораст од 2,8 пати (Види Графикон 6). Во однос на структурата на дејности, согласно учеството во Бруто додадената вредност, најголемо учество се забележува кај Трговијата на големо и мало, поправка на моторни возила и моторцикли, кои имаат учество од 19,5% во Бруто додадената вредност за 2020 година. (Види Табела 6).

Графикон 6. Бруто додадена вредност, по тековни цени, во милиони денари, за период 2000–2020 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Табела 6. Бруто додадена вредност по дејности (НКД Рев.2) по тековни цени, во милиони денари

	2000	2005	2010	2015	2020
Земјоделство, шумарство и рибарство	25105	30031	44258	54369	60381
Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација; Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санација на околината	39226	46487	67673	94027	111998
Преработувачка индустрија	22300	29899	43142	65735	83007
Градежништво	13998	16319	24346	39687	38169
Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	35471	49255	68204	102856	131051
Информации и комуникации	9682	11448	16226	16478	25866
Финансиски дејности и дејности на осигурување	5526	7539	9703	17045	19184
Дејности во врска со недвижен имот	35037	43142	56383	61518	67830
Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	5367	4699	13528	18012	26039
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	36159	45056	64933	69360	87992
Уметност, забава и рекреација; Други услужни дејности; Дејности на домаќинствата како работодавачи; дејности на домаќинствата кои произведуваат разновидна стока и вршат различни услуги за сопствени потреби	4030	10871	11946	15054	20455

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 7. Учество на одделните дејности во креирањето на Бруто додадената вредност во 2020 година (во %)

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

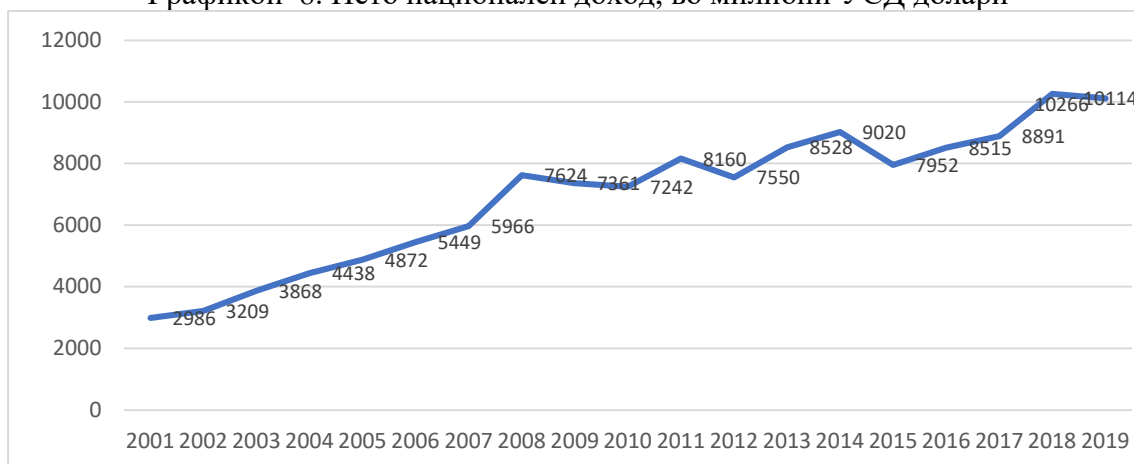
Национален доход и штедење

Националниот доход претставува индикатор кој во себе ги инкорпорира реализираните трошоци за ангажираните фактори на производство, на ниво на целокупна економија, за период од една календарска година. Оттука, националниот доход се состои од збирот на платите, каматите, рентите и профитот.

Нето национален доход во периодот од 2001 до 2008 година бележи генерален тренд на пораст во периодот 2001-2019 година., со што во 2019 година истиот достигна 10,114 милиони УСД долари (Види Графикон 8). Во однос на БДП, нето националниот доход достигна 81% од БДП во 2016 година, за која е последниот достапен податок, (Види Графикон 9).

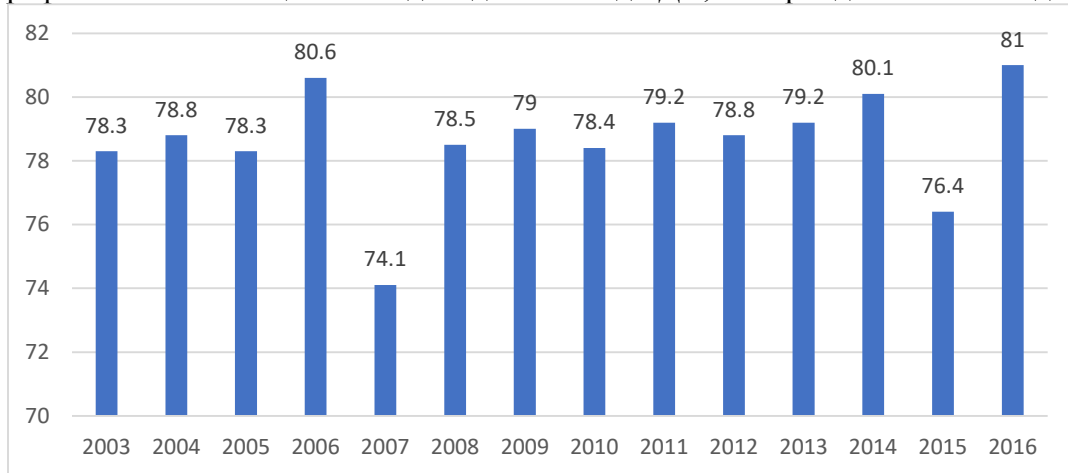
Нето националниот доход по глава на жител, во 2019 година изнесува 4,870 УСД долари. Нето националниот доход по глава на жител, највисока стапка на пораст забележи во 2008 година, кога во однос на претходната пораснал со 10,05% и во 2016 година кога има пораст од 7,16%. Најинтензивен пад, нето националниот доход по глава на жител бележи во 2007 година кога во однос на претходната опаѓа за 3,52% (Види Графикон 10).

Графикон 8. Нето национален доход, во милиони УСД долари

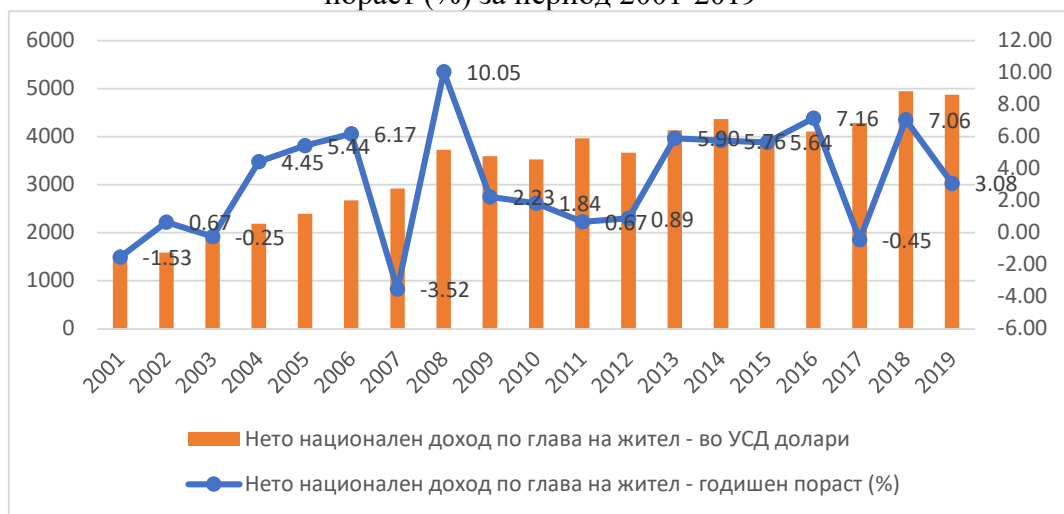
Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 9. Нето национален доход како % од БДП, за период 2003-2016 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

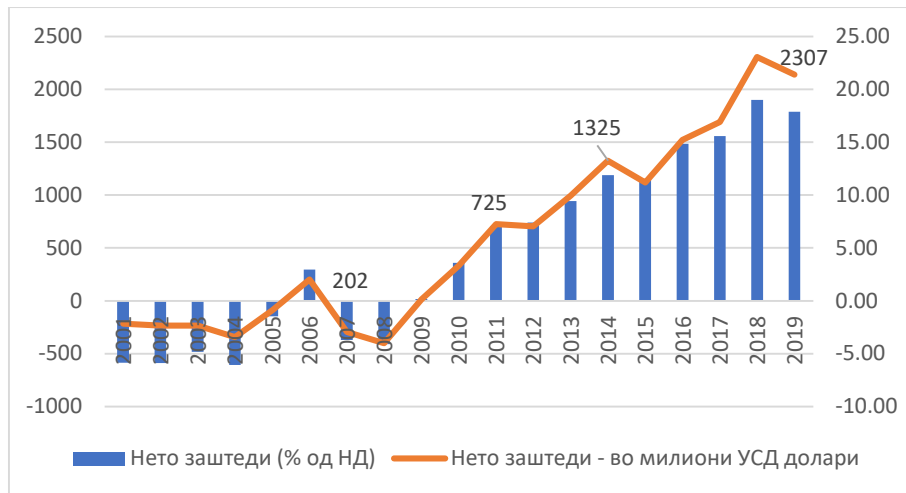
Графикон 10. Нето национален доход по глава на жител во УСД долари и годишен пораст (%) за период 2001-2019

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Во однос на нето штедењето, започнувајќи од 2008 година, истот забележува просечен тренд на пораст кој достигнува своја максимална вредност од 2,307 милиони УСД долари во 2018 година. Ваквиот тренд на движење може да се забележи и доколку се спореди релативното учество на Нето штедењето во Националниот доход, кое зазема највисока вредност во 2018 година со 18,98% од националниот доход (Види Графикон 11).

Графикон 11. Нето штедење, во милиони УСД долари и како % од Националниот доход

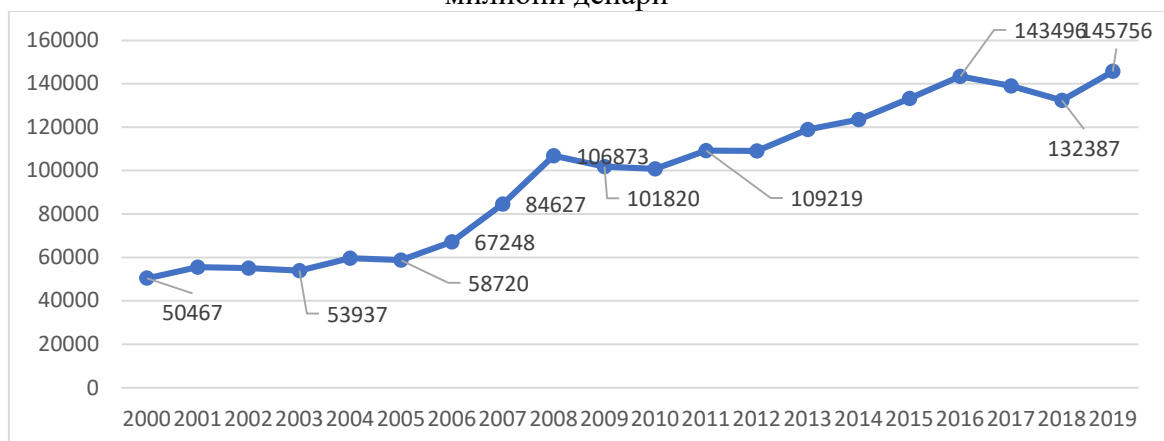

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Инвестиции во основни средства

Инвестициите во основни средства се мерат преку вкупната вредност на набавените, минус отуѓените основни средства од производителот во текот на пресметковниот период, плус некои унапредувања на вредноста на непроизведените средства реализирани преку производната активност на институционалната единица. Инвестициите во основни средства во период 2000-2019 година, во просек забележуваат позитивен тренд на движење., за да во 2019 година истите изнесуваат 145,756 милиони денари (Види Графикон 12). Во однос на инвестициите во основни средства по одделни институционални сектори, може да се констатира дека највисоки инвестиции забележуваат нефинансиските претпријатија чија што инвестирана вредност во основни средства во 2019 година изнесува 86,363 милиони денари. Инвестициите од страна на домаќинствата во 2019 година изнесувале 37,572 милиони денари, со што според инвестираната вредност ги прави втор институционален сектор по вредноста на инвестициите во основни средства. (Види Графикон 13).

Графикон 12. Инвестиции во основни средства за период 2000-2019 година, во милиони денари

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 13. Инвестиции во основни средства за период 2000-2019 година, по одделни институционални сектори, во милиони денари

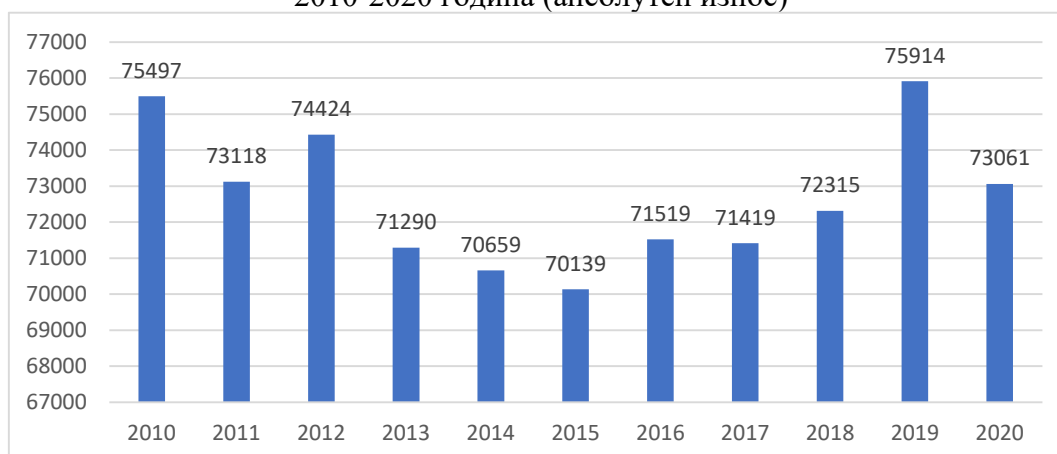

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Активни деловни субјекти

Под деловни субјекти се подразбираат сите правни и физички лица што вршат некоја дејност утврдена со Националната класификација на дејностите, со седиште на територијата на Република Северна Македонија, регистрирани од надлежен орган во согласност со закон, односно основани со закон, како и организациски единици на странски трговски друштва и странски трговци-поединци што вршат дејност на територијата на Република Северна Македонија. Во активни деловни субјекти спаѓаат сите деловни субјекти што учествуваат во креирањето на Бруто домашниот производ, а основен критериум во утврдувањето на нивната активност се податоците за приходи и/или податоците за вработени (ДЗС, Методолошки објаснувања). Во однос за значењето на индикаторот за активни деловни субјекти, може да се заклучи дека претставуваат еден од показателите за степенот на економската активност во државата, но и за состојбата и бројноста на деловните субјекти во државата. Податоците покажуваат дека, најголем број на активни деловни субјекти во Северна Македонија се забележале во 2019 година, каде што егзистирале вкупно 75,914 активни деловни субјекти. (Види Графикон 14). Анализата на активните деловни субјекти по одделни сектори на дејност покажува дека од вкупните активни деловни субјекти во 2020 година, околу 30% се во дејноста Трговија на големо и мало, поправка на моторни возила и моторцикли. Исто така, активните деловни субјекти во доменот на Стручни, научни и технички дејности опфаќаат околу 10% а во Преработувачката индустрија околу 10,96% од вкупните активни деловни субјекти (Види Графикон 15). Во однос на распределбата на активните деловни субјекти според бројот на вработени лица, 82,09% од активните деловни субјекти имаат вработено од 1 до 9 работници, додека само 4,39% потврдиле дека имаат 10-19 работници. Активни деловни субјекти кои имаат 20-49 работници изнесуваат 2198, односно само 3,01%, додека со 0 вработени или без податок околу бројот на вработени се 8,26% од вкупните активни деловни субјекти во 2020 година (Види Табела 7).

Графикон 14. Активни деловни субјекти во Република Северна Македонија во период 2010-2020 година (апсолутен износ)

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 15. Активни деловни субјекти во РСМ во 2020 година според сектори на дејност (НКД Рев. 2), структура во %

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Табела 7. Активни деловни субјекти во РСМ според бројот на вработени, апсолутен износ и структура во %

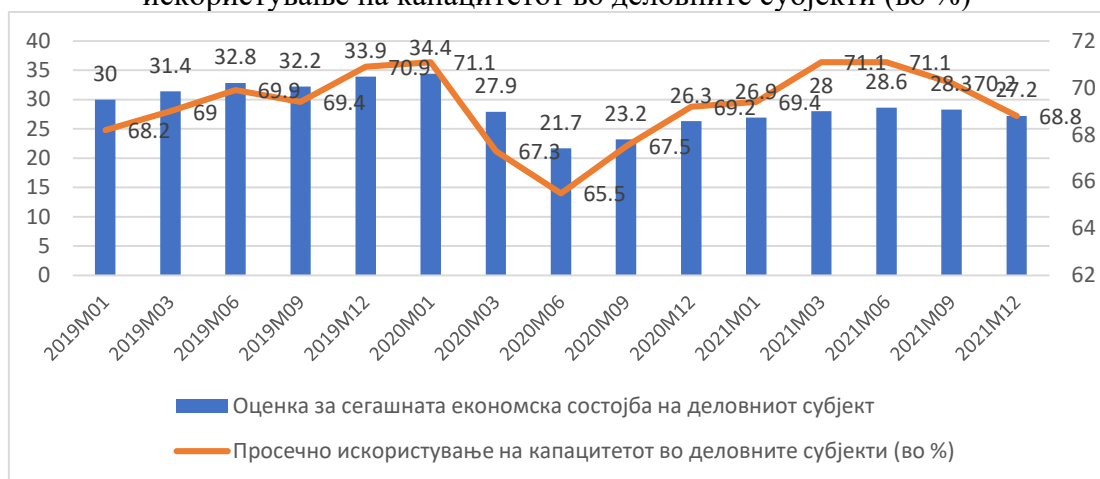
	2010		2015		2019		2020	
	Број	Структура (%)	Број	%	Број	%	Број	%
Вкупно	75497	100.00	70139	100.00	75914	100.00	73061	100.00
0 вработени или без податок	10756	14.25	7329	10.45	7565	9.97	6036	8.26
1-9	59276	78.51	56261	80.21	61265	80.70	59977	82.09
10-19	2483	3.29	3032	4.32	3211	4.23	3207	4.39
20-49	1568	2.08	1947	2.78	2237	2.95	2198	3.01
50-249	1211	1.60	1339	1.91	1404	1.85	1410	1.93
250 +	203	0.27	231	0.33	232	0.31	233	0.32

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Деловни тенденции во преработувачката индустрија

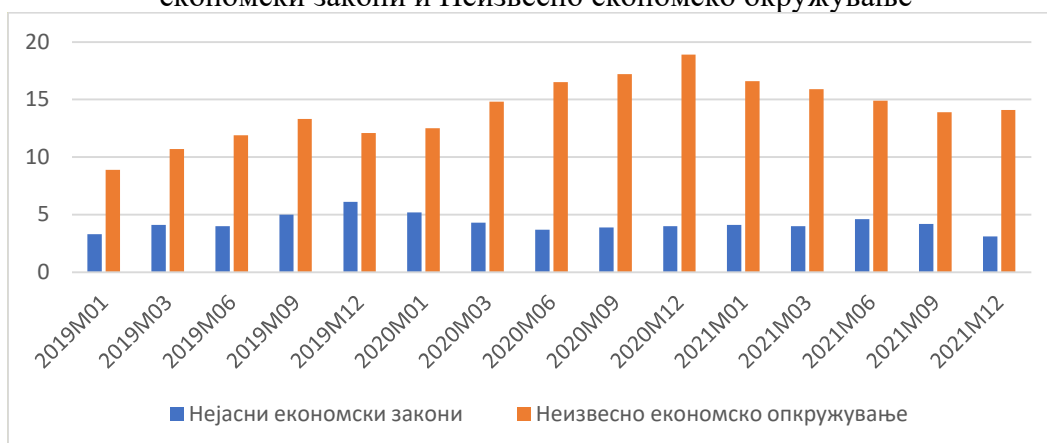
Согласно оценката на раководителите на деловните субјекти поврзани со оценката за сегашната состојба на деловниот субјект и оценката за просечно искористување на капацитетот во деловните субјекти, евидентни се ефектите од КОВИД-19 пандемијата, особено започнувајќи од март 2020 година, доаѓа до намалување во просечното искористување на капацитетите на деловните субјекти (Види графикон 16). Сепак, после првичното намалување, доаѓа до зголемување на просечното искористување на капацитетите во деловните субјекти. Исто така, поголем дел од раководителите на деловните субјекти сметаат дека неизвесното економско окружување има значајно влијание врз ограничувањето на нивните производни капацитети (Види Графикон 17).

Графикон 16. Оценка за сегашната состојба на деловниот субјект и Просечно искористување на капацитетот во деловните субјекти (во %)

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 17. Ограничувачки фактори за зголемување на производството – Нејасни економски закони и Неизвесно економско окружување

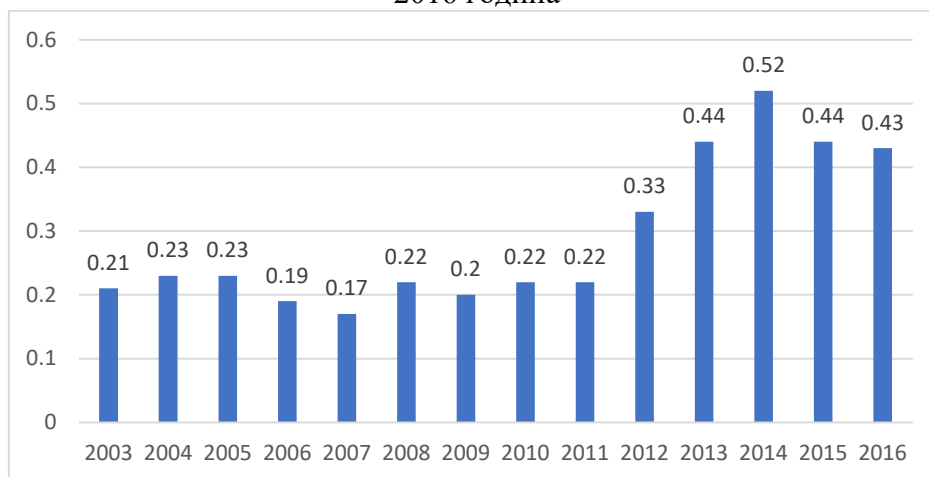
Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Инвестиции во истражување и развој/наука

Инвестициите во истражување и развој претставуваат основа за подобрување на нивото на човечкиот капитал во нашата економија. Порастот на човечкиот капитал пред се зависи од инвестициите во образованието, инвестиции во истражување и развој. Оттука, инвестициите во истражување и развој се од посебен интерес и се во фокусот на оваа тематска област.

Учеството на трошоците за истражување и развој во БДП во периодот 2003-2016 година се движи од 0,17% во 2007 година, до 0,52% во 2014 година (Види Графикон 18). Издвојувањето на исклучиво ниски вредности за истражување и развој, кои се движат до половина процент од БДП ја позиционира Северна Македонија помеѓу последните држави по издвојувањето на средства во Истражување и развој. Во однос на бројот на вработени лица во истражувачко развојна дејност, во 2020 година се вработени 2427 истражувачи. Во однос на стручните соработници, може да се заклучи дека вкупно се вработени 899 соработници, (Види Табела 8). Во однос на трошоците за истражување и развој според секторот на извршување, во 2020 година најголем дел од ваквите издатоци биле реализирани од страна на Секторот за високо образование 1,585 милиони денари. Деловниот сектор се наоѓа на второ место според износот на средства кој се издвојува за истражување и развој со околу 640 милиони денари во 2020 година. Владиниот сектор во 2020 година реализирал трошоци за истражување и развој во износ од околу 240 милиони денари (Види Графикон 19). Порастот на средствата наменети за истражување и развој во наредниот период ќе овозможи зголемување на потенцијалот на нови иновации и интензивирање на растот на продуктивноста на трудот во идниот период. Порастот на трошоците наменети за истражување и развој во наредните години, треба да биде во фокусот не само на јавните институции, туку тие треба да бидат во фокусот на приватните претпријатија со цел развој и креирање на нови производи, капацитети, воведување на нови технологии, што ќе овозможи дополнителни иновации и пораст на техничко-технолошкото ниво на деловниот сектор.

Графикон 18. Учество на трошоците за истражување и развој во БДП за период 2003-2016 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

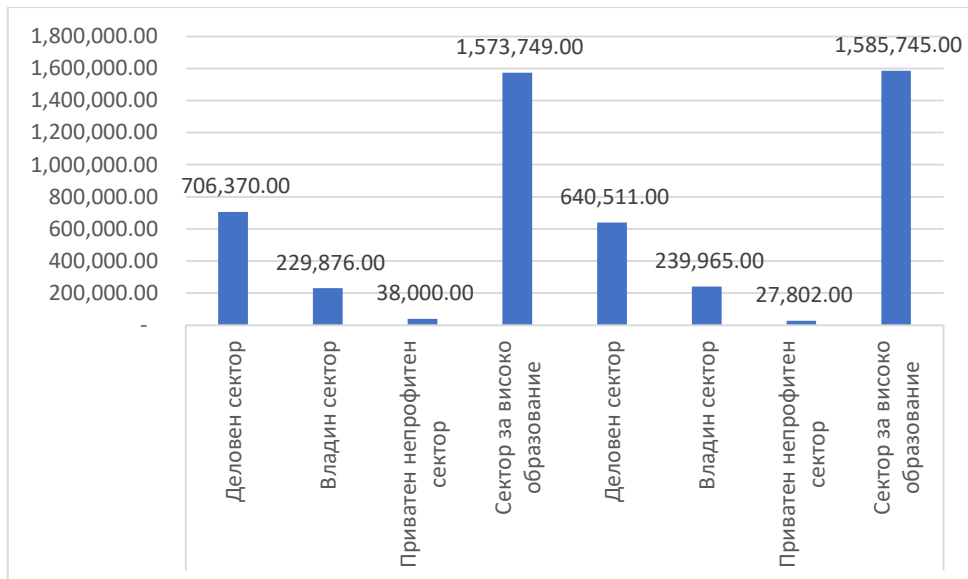
Табела 8. Вработени во истражувачко развојна дејност, според видот на работниот однос и секторот на извршување

2019

Вкупно	Вкупно			Вработени на неодредено и определено работно време			Вкупно			Надворешни соработници*
	Вкупно	Со полно работно Со пократко	Вкупно	Со полно работно Со пократко	Вкупно	Со полно работно време во истражува чка работа	Со пократко од полното работно време во истражува чка работа			
Вкупно	3984	743	3241	3416	734	2682	568	9	559	
Истражувачи	2355	308	2047	2106	308	1798	249		249	
Стручни работници	950	245	705	700	240	460	250	5	245	
Технички работници	359	87	272	337	86	251	22	1	21	
Раководни работници	90	37	53	87	35	52	3	2	1	
Други работници (помошни)	230	66	164	186	65	121	44	1	43	
2020										
Вкупно	Вкупно			Вработени на неодредено и определено работно време			Вкупно			Надворешни соработници*
	Вкупно	Со полно работно Со пократко	Вкупно	Со полно работно Со пократко	Вкупно	Со полно работно време во истражува чка работа	Со пократко од полното работно време во истражува чка работа			
Вкупно	4177	747	3430	3526	716	2810	651	31	620	
Истражувачи	2427	287	2140	2127	276	1851	300	11	289	
Стручни работници	899	256	643	714	243	471	185	13	172	
Технички работници	429	107	322	366	104	262	63	3	60	
Раководни работници	100	41	59	100	41	59				
Други работници (помошни)	322	56	266	219	52	167	103	4	99	

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 19. Трошоци за истражување и развој според секторот на извршување за 2019 и 2020 година, во денари

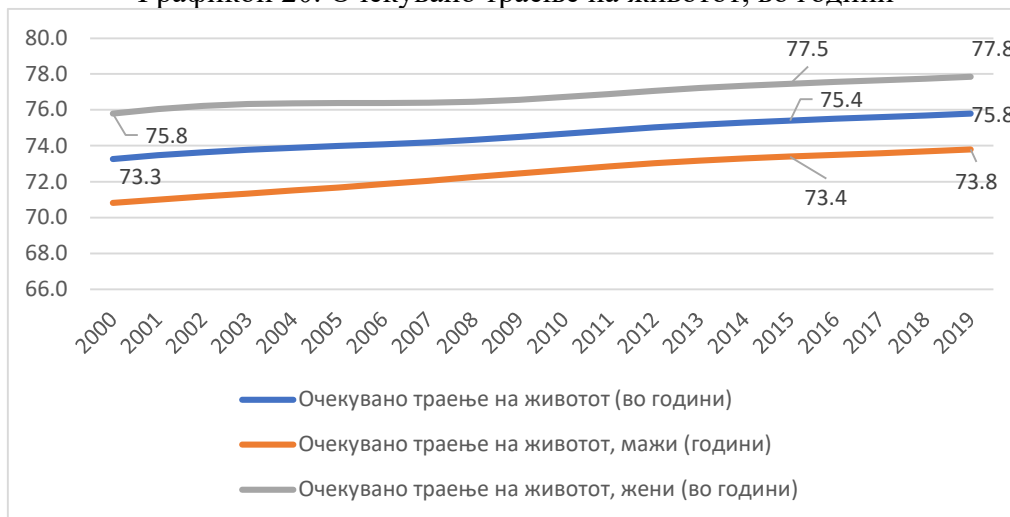

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Очекувано траење на животот

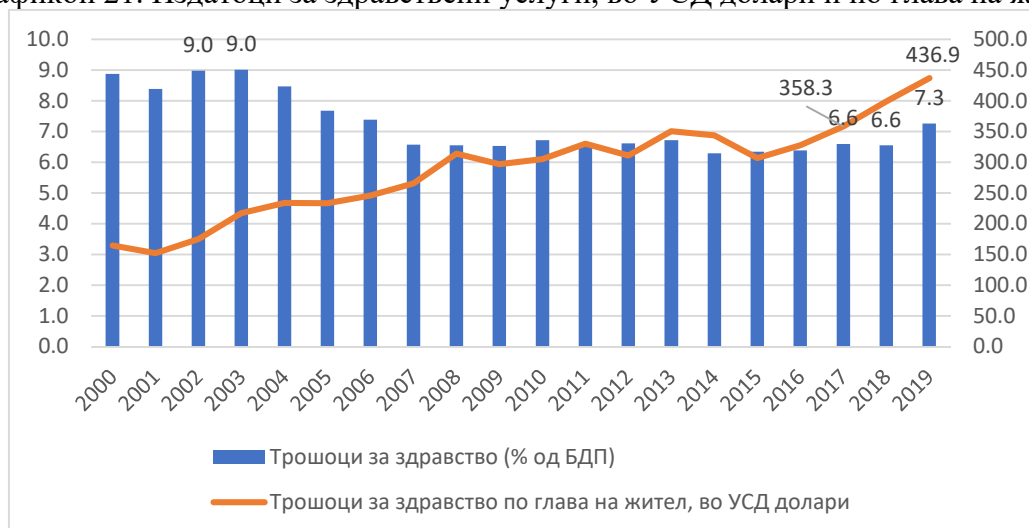
Траењето на животниот век претставува еден од клучните индикатори за здравствената состојба (посредно благосостојбата) на населението. Животниот век, или очекуваното траење на животот ги претставува бројот на годините што во просек, се очекува едно лице да живее. Очекуваното траење на животот и кај мажите и кај жените бележи благ тренд на пораст. Очекуваното траење на животот кај мажите, во 2019 година изнесува 73,8 години, а очекуваното траење на животот на жените изнесувало 77,8 години (Види Графикон 20). Очекуваното траење на животот е во директна врска со здравјето на населението. За здравствени трошоци се издвојуваат околу 7,3% од БДП во 2020 година. Издатоците за здравствени услуги во претходниот период се движење од 9% во 2002 година до ниски 6,3% во 2014 година (Види Графикон 21).

Графикон 20. Очекувано траење на животот, во години

Извор: База на податоци на Светска Банка

Графикон 21. Издатоци за здравствени услуги, во УСД долари и по глава на жител

Извор: База на податоци на Светска банка

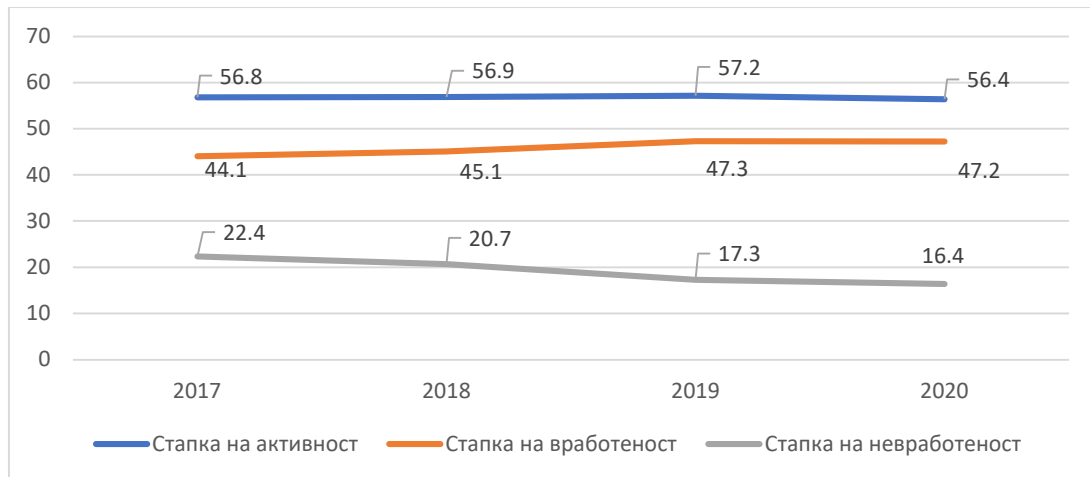
Тенденции на пазарот на трудот

Стапката на активност на пазарот на трудот се дефинира како учеството на работната сила во работноспособното население на возраст од 15 години и повеќе. Стапката на вработеност го прикажува учеството на вработените во работноспособното население на возраст од 15 години и повеќе. Стапката на невработеност се дефинира како учество на бројот на невработените во вкупната работна сила.

Анализата на трендот на движење на стапките на активност, вработеност и невработеност во претходниот период имаат за цел да ги прикажат тенденциите на пазарот на трудот. Во периодот 2017-2020 година не се забележуваат позначајни осцилации на стапката на активност на населението, таа се движи во рангот од 56,4% до 57,2%. Од друга страна, стапката на вработеност во 2020 година изнесува 47,2%, што во однос со 2017 година подразбира пораст од околу 3 проценти поени. Стапката на невработеност забележува надолен тренд на движење, односно во однос на 2017 година, во 2020 година се намалила за 6 проценти поени и истата изнесува 16,4% (Види Графикон 22).

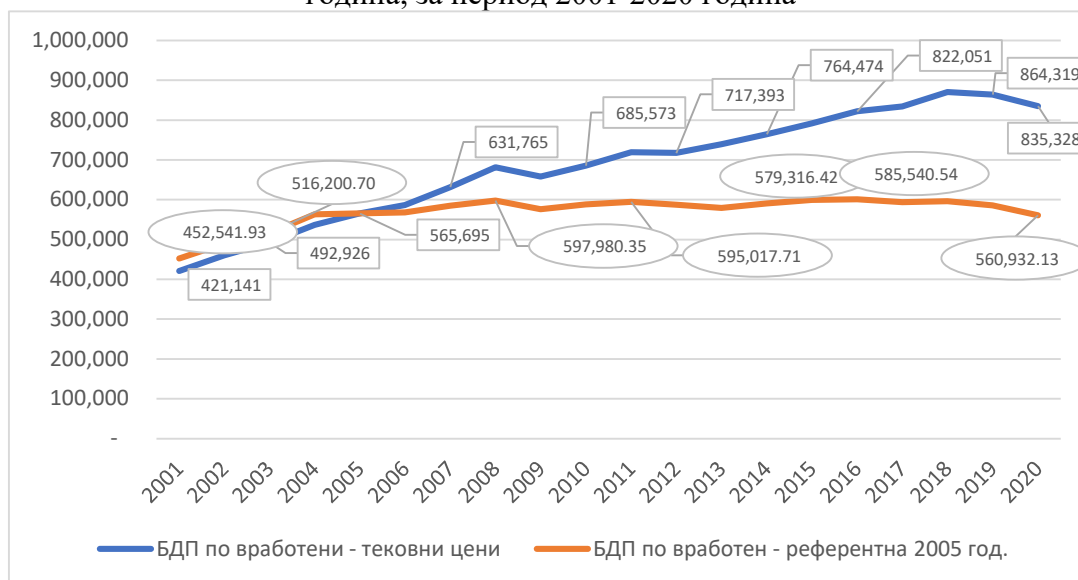
Трендот на движење на продуктивноста на трудот претставува еден од основните индикатори поврзани со степенот на ефикасност на работниците. Трендот на движење на продуктивноста на трудот по тековни цени покажува благ, но во просек константен пораст во периодот 2001-2020 година. Од друга страна, анализата на трендот на продуктивноста на трудот по цени од референтна година, индицира на стагнација, па дури во одреден период и намалување на продуктивноста на трудот на работниците (Види Графикон 23).

Графикон 22. Стапки на активност, вработеност и невработеност за период 2017-2020 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Графикон 23. Бруто домашен производ по вработен, по тековни цени и по цени од 2005 година, за период 2001-2020 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Движење на населението

Миграциите директно влијаат врз зголемувањето или намалувањето на бројната состојба на населението, но што е уште позначајно влијаат и врз промената на структурата на населението со што има и директно и индиректно влијание врз економските индикатори. Надворешните миграции ги опфаќаат движењата на граѓаните на Република Северна Македонија од Северна Македонија во друга држава и обратно, како и движењето на странците. Салдото на миграции претставува разлика помеѓу бројот на доселени и бројот на отселени лица од Северна Македонија (ДЗС, Методолошки објаснувања).

Во однос на надворешните миграции, бројот на отселени граѓани во просек, неколкукратно го надминува бројот на доселени граѓани во Република Северна Македонија. Најмногу граѓани се отселиле во периодот 2008-2014 година, со најмногу отселени граѓани во 2012 година. Од друга страна единствено во 2018 година, бројот на доселени

граѓани го надминува бројот на отселени граѓани од Северна Македонија (Види Графикон 24). Кумулативно, во периодот 2005-2020 година, речиси двојно повеќе лица се отселиле од Северна Македонија во споредба со лицата кои се доселиле во истиот период.

Графикон 24. Доселени и отселени граѓани од Р.С.М, по години, за период 2005-2020 година

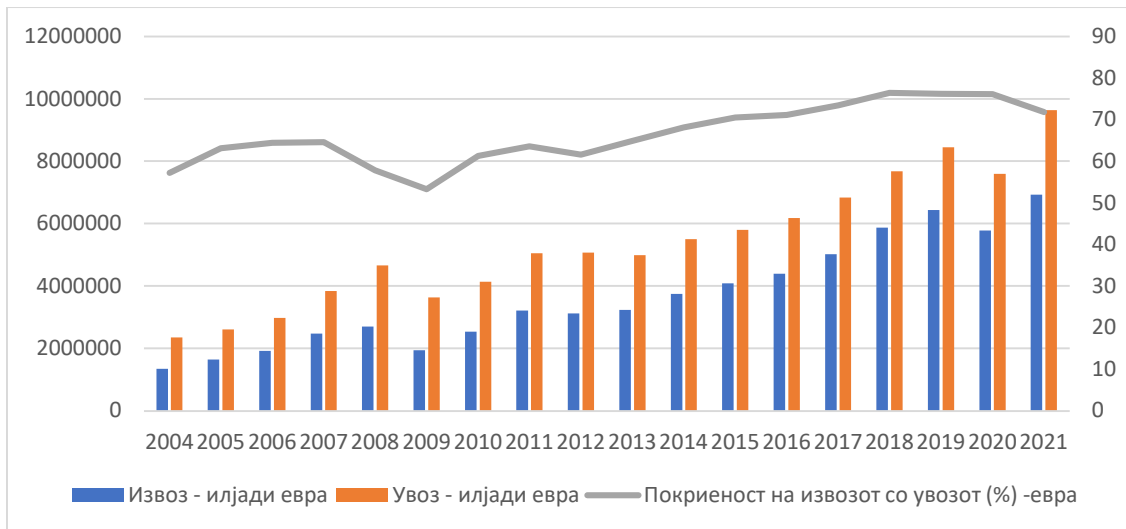
Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

СДИ и надворешно-трговската размена

Странските директни инвестиции (СДИ) претставуваат движење помеѓу поврзани субјекти врз основа на сопственички капитал, реинвестирана добивка или должнички инструменти. Странските директни инвестиции претставуваат најбрзо растечка форма на меѓународно движење на капиталот. Со СДИ се реализираат меѓународните трговски трансакции со цел стекнување траен економски интерес во претпријатијата во Северна Македонија, како и влијание врз менаџментот и техничката актива. Од друга страна пак, надворешно-трговската размена е претставена преку движењето на извозот, увозот, како и степенот на покриеност на вредноста на увозот со вредноста на извозот.

Покриеноста на извозот со увозот, претставува индикатор за состојбата со надворешно трговската размена во Северна Македонија. и зафаќа вредности од 53,3% во 2009 година, до 76,5% во 2019 година. Намалувањето на надворешно-трговската размена се забележува во 2009 и 2010 година, како последица на глобалната финансиска криза, како и во 2020 година, како последица на мерките и политиките преземени со цел амортизирање на негативните ефекти предизвикани од КОВИД-19 пандемијата (Види Графикон 26).

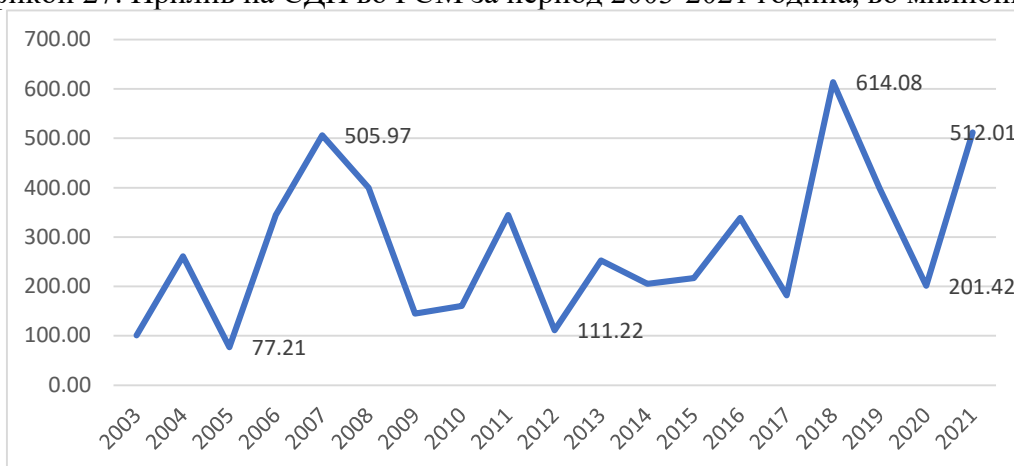
Графикон 26. Извоз, увоз и покриеност на извозот со увоз, во илјади евра и во %, период 2005-2020 година

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Приливот на СДИ во периодот 2003-2021 година забележува циклично движење. Имено, највисок износ на прилив на СДИ во Северна Македонија се забележува во 2007 година, кога истите достигнуваат 505 милиони евра, и во 2018 година кога заземаат вредност од 614 милиони евра. Од друга страна, како последица од кризните нарушувања во 2008 година, во 2009 и 2010 година СДИ во Северна Македонија изнесуваат 144 и 160 милиони евра. Сепак, најнизок износ на СДИ е забележан во 2005 година, кога истите изнесуваат 77 милиони евра и во 2012 година со 111 милиони евра (Види Графикон 27). Доколку се анализира видот на инвестициите, во 2021 година по основ на реинвестирана добивка и сопственички капитал се забележува прилив на СДИ од 310 милиони евра, додека 201 милиони евра се по основ на должнички инструменти. Од друга страна, негативните ефекти од КОВИД-19 пандемијата најсилно се забележуваат во 2020 година, кога вкупните приливи по основ на директни инвестиции во Република Северна Македонија изнесуваат 201 милиони евра (Види Табела 9).

Графикон 27. Прилив на СДИ во РСМ за период 2003-2021 година, во милиони евра

Извор: База на податоци на Народна банка на Северна Македонија НБРМ

Табела 9. Прилив на СДИ во РСМ, по вид на инвестиција, во милиони евра, за период 2003-2021 година

Година	Сопственички капитал и реинвестирање на добивката	Вкупно должнички инструменти	Вложување на директниот инвеститор во претпријатието во кое се инвестира (обврски)	Повратно вложување (средства)	Вложувања помеѓу хоризонтално поврзани претпријатија (нето-обврски)
2003	109.17	-8.76	-7.62	1.14	0.00
2004	124.35	136.32	125.13	-11.19	0.00
2005	123.63	-46.41	-7.55	38.87	0.00
2006	304.36	40.47	43.09	2.62	0.00
2007	369.15	136.82	162.56	25.74	0.00
2008	223.34	176.55	193.94	17.39	0.00
2009	45.67	99.30	145.77	46.47	0.00
2010	151.95	8.51	76.87	68.35	0.00
2011	414.73	-70.32	-44.43	25.90	0.00
2012	110.77	0.46	150.22	149.76	0.00
2013	147.71	104.49	146.05	41.56	0.00
2014	-107.55	312.69	124.45	-175.31	12.94
2015	77.87	138.85	114.62	-19.98	4.25
2016	293.58	44.85	155.05	119.27	9.07
2017	218.19	-36.46	140.07	131.43	-45.10
2018	401.61	212.47	56.17	-119.73	36.57
2019	396.69	2.07	112.84	59.40	-51.37
2020	97.58	103.84	-37.81	-213.18	-71.54
2021	310.55	201.47	223.30	-2.48	-24.32

Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

А3. СПИСОК НА РЕЛЕВАНТНИ СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ

- Програма на економски реформи 2022-2024
- Фискална стратегија на Република Северна Македонија за 2022- 2024 (со изгледи до 2026)
- Ревидирана фискална стратегија на Република Северна Македонија за 2022- 2024 (со изгледи до 2026)
- Програма за работа на Владата на Република Северна Македонија за периодот 2022 – 2024 година
- План за забрзан економски раст 2022-2026
- План за јавни инвестиции 2022-2026
- Планот за фискална одржливост и поддршка на економскиот раст 2022-2026
- Национална стратегија за одржлив развој на Република Македонија 2009-2030
- Доброволен национален преглед за целите за одржлив развој
- Индустриска стратегија на Република Македонија 2018-2027
- Приоритети на идниот развој на Република Македонија. (Quo vadis res publica Macedonia?)
- Стратегија за рамномерен регионален развој на Република Северна Македонија 2021 – 2031
- Стратегија за иновации на Република Македонија 2012-2020;
- Стратегија за мали и средни претпријатија (2018-2023)

A4. ПРЕГЛЕД НА ИНПУТИ ОД ПРОЦЕСОТ НА КОНСУЛТАЦИИ СО РЕЛЕВАНТНИ ЧИНТЕЛИ/ИНСТИТУЦИИ ПО РЕГИОНИ

Табела . Резултати од споделените приоритети и предлози во областа Економски развој од страна на учесниците во рамките на Пелагонискиот плански регион

КЛУЧНИ ОЧЕКУВАНИ ПОЗИТИВНИ ПРОМЕНИ ДО 2042 ГОДИНА	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕ; ОЧЕКУВАНИ ПРИДОБИВКИ	КЛУЧНИ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА ПРОМЕНИТЕ
ВИЗИЈА	ЗОШТО	КАКО
<ul style="list-style-type: none"> - Висок БДП; - ниска стапка на невработеност; - оптимално искористени човечки, природни и научно-технолошки ресурси. 	<ul style="list-style-type: none"> - Сегашната состојба е неодржлива; - висока стапка на сиромаштија и висок социјален јаз; - иселување на младата популација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ефикасни и ефективни економски јавни политики; - спроведување одржливи инвестиции кои отвораат нови работни места.
<ul style="list-style-type: none"> - Подобрен животен стандард на населението; 	<ul style="list-style-type: none"> - намалено иселување на граѓаните од државата; - подобрена старосна структура на населението. 	<ul style="list-style-type: none"> - инвестиции во инфраструктурата, како основа за економски развој.
<ul style="list-style-type: none"> - високи стапки на економски раст. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемена продуктивност на трудот; - намалување на јазот во продуктивноста на трудот во споредба со високо развиените земји; - инвестиции со висока стапка на поврат. 	<ul style="list-style-type: none"> - Продуктивни капитални инвестиции; - оптимална правна рамка и поддршка за започнување бизнис; - економски политики базирани на потребите на бизнисот и на населението; - инвестиции во образованието за да продуцира работна сила согласно потребите на бизнисот; - инвестиции во личен развој на вработените; - поддршка за „споделување“ на ризикот што го преземаат претприемачите; - владеење на правото.
<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на невработеноста. 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на негативните демографски трендови. 	<ul style="list-style-type: none"> - Привлекување странски инвеститори; - промовирање на претприемаштвото кај младите.
<ul style="list-style-type: none"> - Оодгледување канабис и коноп се 	<ul style="list-style-type: none"> - Нови работни места (над десет пати повеќе) 	<ul style="list-style-type: none"> - Усвојување на нов закон (lex specialis) за канабис и коноп,

високо развиена стопанска дејност.	од сегашните работни места во дејноста); - зголемен обрт на средства во економијата; - здравствени и социјални придобивки.	што ќе овозможи развој на оваа дејност.
- Домашните мали и средни претпријатија се „интегрирани“ со компаниите кои работат во зоните ТИРЗ.	- Трансфер на знаења и know-how; - Економија заснована на креирање „додадена вредност“ (а не не „ефтина работна рака“).	- Подобрување на правната рамка за поддршка на компаниите во ТИРЗ зоните: повисок износ на поддршка за компаниите кои соработуваат со домашни мали и средни претпријатија; - воспоставување грант-шеми и механизми за финансирање на малите и средните претпријатија.

Табела . Резултати од споделените приоритети и предлози во областа Економски развој од страна на учесниците во рамките на Југозападниот плански регион

КЛУЧНИ ОЧЕКУВАНИ ПОЗИТИВНИ ПРОМЕНИ ДО 2042 ГОДИНА ВИЗИЈА	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕ; ОЧЕКУВАНИ ПРИДОБИВКИ ЗОШТО	КЛУЧНИ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА ПРОМЕНЕТЕ КАКО
- Патна инфраструктура.	- Побрза и посигурна комуникација; - поквалитетен развој на дејностите.	- Соодветна распределба на буџетските средства; - искористување на европските фондови; - квалитетно спроведени постапки за избор на изведувачи.
- Дигитализација во сите области.	- Развој на државата; - Конкретност на пазарот на странски инвестиции; - Стручна администрација.	- Осовременување на средствата за дигитализација; - Субвенционирање на маргинализираните граѓани.
- Отчетност на државните институции.	- Институциите да имаат поголема суштинска транспарентност и одговорност; - Живот без привилегии.	- Соодветни санкции за прекршување на обврските (пр. да нема право повторно да биде функционер).
- Вложување во стопанските гранки.	- Развој на економијата; - Конкурентни пазарни цени;	- Атрактивни инвестиции.

	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемен извоз; - Зголемено производство; - Поквалитетен живот. 	
<ul style="list-style-type: none"> - Поголеми странски инвестиции. 	<ul style="list-style-type: none"> - Нови вработувања; - Повисоки плати; - Подобри услови за работа; - Почитување на работничките права. 	<ul style="list-style-type: none"> - Олеснување на условите за вложување на странски инвестиции.
<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на каматните стапки за кредитите за граѓаните. 	<ul style="list-style-type: none"> - Подобри можности за кредитирање; - Подobar стандард на граѓаните; - Отворање на нови бизниси. 	<ul style="list-style-type: none"> - Да се обезбедат мерки за регулирање на влијанието на банкарскиот сектор.
<ul style="list-style-type: none"> - Висок стандард. 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на одливот на млади; - Подобри услови за живот; - Поквалитетен живот. 	<ul style="list-style-type: none"> - Стимулирање за вложување во попродуктивни дејности.

Табела . Резултати од споделените приоритети и предлози во областа Економски развој од страна на учесниците во рамките на Југоисточниот плански регион

КЛУЧНИ ОЧЕКУВАНИ ПОЗИТИВНИ ПРОМЕНИ ДО 2042 ГОДИНА	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕ; ОЧЕКУВАНИ ПРИДОБИВКИ	КЛУЧНИ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА ПРОМЕНИТЕ
ВИЗИЈА	ЗОШТО	КАКО
<ul style="list-style-type: none"> - Обезбедена финансиска сигурност; - достапни квалитетни работни места. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ќе се обезбеди забрзан економски развој; - ќе се спречи „одливот на мозоци“. 	<ul style="list-style-type: none"> - Воведување и одржување обуки за финансиска писменост за граѓаните; - мотивирање и поддршка за младите претприемачи.
<ul style="list-style-type: none"> - Унапредено стручно образование; - функционален здравствен систем. 	<ul style="list-style-type: none"> - Сегашното образование е премногу општо; - здравствениот систем не е достапен за сите подеднакво. 	<ul style="list-style-type: none"> - Практични образовни програми, прилагодени на пазарот на трудот; - образованието соработува со бизнис секторот; - зајакнат човечки капитал.
<ul style="list-style-type: none"> - Стабилни економски јавни политики. 	<ul style="list-style-type: none"> - Економските субјекти ќе можат полесно да планираат. 	<ul style="list-style-type: none"> - Да се воспостави добра (поттикнувачка) законска и правна рамка.
<ul style="list-style-type: none"> - Општествено одговорна држава; - економски независна држава. 	<ul style="list-style-type: none"> - Економски прогресивна држава, успешна на полето на културата. 	<ul style="list-style-type: none"> - Целосна промена на начинот на водење на политиките во државава; - трета политичка опција (на власт).
<ul style="list-style-type: none"> - Човечкиот капитал да се задржи во земјава. 	<ul style="list-style-type: none"> - Постои дефицит на квалитетни кадри во многу области. 	<ul style="list-style-type: none"> - Анализа на пазарот на трудот;

		<ul style="list-style-type: none"> - реформа на образованието во насока на поврзување со пазарот на трудот; - мотивирање на младите да останат во земјава.
<ul style="list-style-type: none"> - Зголемени домашни и странски инвестиции; - соодветна демографска политика; - развој на човечките капацитети. 	<ul style="list-style-type: none"> - Раст на БДП; - подобрување на животниот стандард и на благосостојбата; - намалување на невработеноста; - намалување на иселувањето. 	<ul style="list-style-type: none"> - Завршување на процесот на децентрализација, вклучувајќи фискална децентрализација; - сериозни вложувања во образованието.
<ul style="list-style-type: none"> - Развиена зелена економија. 	<ul style="list-style-type: none"> - Незагадувачка индустрија. 	<ul style="list-style-type: none"> - Запазување на стандардите за заштита на животната средина; - зголемена транспарентност и информирање на јавноста.
<ul style="list-style-type: none"> - Професионалност во работењето на сите нивоа. 	<ul style="list-style-type: none"> - Достапни поголем број добри спортски терени; - најдобрите и најуспешните ќе можат да напредуваат. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемени финансиски средства на располагање на младите спортисти.

Табела . Резултати од споделените приоритети и предлози во областа Економски развој од страна на учесниците во рамките на Полошкиот плански регион

КЛУЧНИ ОЧЕКУВАНИ ПОЗИТИВНИ ПРОМЕНИ ДО 2042 ГОДИНА	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕ; ОЧЕКУВАНИ ПРИДОБИВКИ	КЛУЧНИ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА ПРОМЕНИТЕ
ВИЗИЈА	ЗОШТО	КАКО
<ul style="list-style-type: none"> - Практичен и функционален систем во интерес на економскиот развој; - соработка меѓу јавните институции, бизнис заедницата и универзитетите. 	<ul style="list-style-type: none"> - Моментално овој систем не функционира. 	<ul style="list-style-type: none"> - Реални реформи во наведените институции.
<ul style="list-style-type: none"> - Стабилно и вистинско образование; - повеќе странски инвестиции за отворање на повеќе фабрики за производство; - помалку државна и јавна администрација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Вистински квалитетен кадар во сите области; - отворање на повеќе фабрики и ширење во странски пазари; - приватниот сектор повеќе го полни буџетот од државниот и јавниот. 	

<ul style="list-style-type: none"> - Поквалитетно образование; - квалитетно и унапредено здравство. 	<ul style="list-style-type: none"> - Образованието е предуслов за се друго; - пообразовани луѓе, се повеќе се унапредува. 	<ul style="list-style-type: none"> - Повеќе контрола на образовниот систем, на државните институции; - работа со странски експерти.
<ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на образовниот систем; - привлекување на странски инвестиции; - зајакнување на индустријата и развојот; - поддршка на малите и средни бизниси; - заштитата на животната средина; - дигитализација; - комбинација на сите горенаведени фактори. 	<ul style="list-style-type: none"> - Стручен кадар од сите образовни профили; - развој на мали и средни претпријатија – наместо да се увезуваат намирници да се произведува кај нас; - стратешки инвестиции, развој, контакти, идеи помош во имплементација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Реформи во образованието; - поддршка на домашните бизниси; - заштита на животна средина; - овозможување на услови за работа и нови места за млад кадар; - инволвирање на сите профили во донесување на одлуки (охрабрување на младите и нивните идеи).
<ul style="list-style-type: none"> - Зелена економија: - подобро развиена технологија; - користење на инвестициите, а не нивна злоупотреба. 	<ul style="list-style-type: none"> - Се превенира корупцијата и злоупотребата на поддршката на инвеститорот. 	<ul style="list-style-type: none"> - Инспекција и контрола на буџетот.
<ul style="list-style-type: none"> - Роботика во економија; 	<ul style="list-style-type: none"> - Недостаток на работна сила; 	<ul style="list-style-type: none"> - Воведување на пракса во наставата.
<ul style="list-style-type: none"> - Дигитализација на економијата; - Поддршка за приватните компании. 	<ul style="list-style-type: none"> - Потешкотии во соработката со државните органи; - забрана за работа наместо поддршка. 	<ul style="list-style-type: none"> - Во финансискиот сектор да се вработат лица со интегритет, а лицата со јавни овластувања да не се трудат да заработат од бизнисите.

Табела . Резултати од споделените приоритети и предлози во областа Економски развој од страна на учесниците во рамките на Источниот плански регион

КЛУЧНИ ОЧЕКУВАНИ ПОЗИТИВНИ ПРОМЕНИ ДО 2042 ГОДИНА	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕ; ОЧЕКУВАНИ ПРИДОБИВКИ	КЛУЧНИ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА ПРОМЕНИТЕ
ВИЗИЈА	ЗОШТО	КАКО
<ul style="list-style-type: none"> - Производна економија; - продуктивност; - модернизација и фискализација; - патишта, водоснабдување, електрична енергија во урбани и рурални средини . 	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемен БДП за 60%; - зголемен обем на извоз; - подобра инфраструктура. 	<ul style="list-style-type: none"> - Стимулација на иновации; - инвестиции во инфраструктура.

<ul style="list-style-type: none"> - Намален број на со социјални случаеви; - зголемена вработеност на истите; - подобри услови за лицата со попреченост; - отворање на повеќе сензор соби; - зголемена парична помош за родителите кои имаат деца со инвалидитет. 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на сиромаштијата; - полесно вклучување на лица со попреченост во социјалните средини и нивно непречено функционирање. 	<ul style="list-style-type: none"> - Со зголемување на буџетот во социјалната заштита; - отворање на повеќе работни места во сите сектори.
<ul style="list-style-type: none"> - Зелена економија; - нови инвестиции за високи платени работни места; - иновативни решенија. 	<ul style="list-style-type: none"> - Вложување во зелена екологија со придобивки за здрава животна средина и заштеда на електричната енергија; - подигање на свеста на граѓаните во сите плански региони; - повисоко платени работни позиции со цел да се задржат младите да не се иселуваат од земјата. 	<ul style="list-style-type: none"> - Законски и финансиски олеснувања за инвестиции; - прераспределба на средствата за развој кон иновации и стимулирање на младите.

Табела . Резултати од споделените приоритети и предлози во областа Економски развој од страна на учесниците во рамките на Североисточниот плански регион

КЛУЧНИ ОЧЕКУВАНИ ПОЗИТИВНИ ПРОМЕНИ ДО 2042 ГОДИНА	ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПОТРЕБИТЕ; ОЧЕКУВАНИ ПРИДОБИВКИ	КЛУЧНИ МЕРКИ И АКТИВНОСТИ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА ПРОМЕНЕТЕ
ВИЗИЈА	ЗОШТО	КАКО
<ul style="list-style-type: none"> - Економски појаки здруженија и социјални претпријатија. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зајакнат невладин сектор како коректор на власта. 	<ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на закони и регулативи; - промовирање на социјално претприемништво; - јакнење на капацитетите на граѓанските здруженија.
<ul style="list-style-type: none"> - Развој на можностите кои ги нуди земјата за планински и езерски туризам; - производство на органски производи. 	<ul style="list-style-type: none"> - Здружување на луѓето; - одржлив економски развој. 	<ul style="list-style-type: none"> - Доедукација и острчување во посебни области; - поврзување на системите и заедништво меѓу луѓето.
<ul style="list-style-type: none"> - Подобрена инфраструктура; 	<ul style="list-style-type: none"> - Без инфраструктура нема да има странски инвестиции. 	<ul style="list-style-type: none"> - Со аплицирање на ЕУ проекти;

<ul style="list-style-type: none"> - привлекување на странски инвестиции; - подоро здравство.		<ul style="list-style-type: none"> - со задржување на младите во државата.
--	--	---